

ASBÜ KÜRESEL POLİTİKA TOPLULUĞU

KÜRESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

AĞUSTOS 2025

Panorama

SAYI 1

KÜRESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Sayı: 1

Yıl: 2025

Yayın Türü:

Akademik Öğrenci Dergisi

Genel Yayın Yönetmeni:

Huzeyfe Soylu*

Baş Editör:

Havva Sude Topaloğlu

Yardımcı Editörler:

İlayda Yıldırım, Özgül Berber

Kapak Tasarımı:

Mehmet Emirhan Yıldırım

Danışma Kurulu:

Dr. Ömer Naim Küçük

Yayıncı:

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

/ Küresel Politika Topluluğu

Yayın İlkeleri: © 2025 Küresel Araştırmalar Dergisi.

Bu dergide yayımlanan tüm içeriklerin telif hakları dergiye aittir. Makaleler kaynak gösterilerek kullanılabilir, ticari amaçla çoğaltılamaz.

YAZARLARIMIZ

Havva Sude Topaloğlu

Huzeyfe Soylu*

Hilal Mercimek

Melike Sena Alıç

Beyza Dinç

Seyfettin Kutay Sonkaya

Sosyal Medya Hesaplarımız:

<https://www.linkedin.com/company/ssua-global-policy/>

https://www.instagram.com/ssuaglobalpolicy?igsh=NjY2ejBueTUzenRu&utm_source=qr

https://x.com/ssua_glopol?s=21

<https://medium.com/@global.policy>

Adres:

Hacı Bayram, Ulus, Hükümet Meydanı No:2
Altındağ/Ankara

E-posta:

global.policy@student.asbu.edu.tr

*Yazar Huzeyfe Soylu'nun isim değişikliği başvurusu onay sürecindedir; ilerleyen yayınlarda Efe Soylu olarak yer alacaktır.

İÇİNDEKİLER

Havva Sude Topaloğlu

Elon Musk'ın Yapay Zeka Vizyonu: Strateji Mi Çözüm Mü?

04-10

Huzeyfe Soylu*

**Brexit'in Temel Nedenleri: Birleşik Krallık Neden Avrupa
Birliği'nden Ayrıldı?**

11-22

Hilal Mercimek

**Feminist Söylemin Milliyetçi Sapması:
Avrupa'da Femonasyonalizm, İslamofobi ve Zenofobi İlişkisi**

23-31

Melike Sena Alıç

**2025 İran-İsrail Savaşı Bağlamında Ortadoğu'nun
Şekillenmesi**

32-40

Beyza Dinç

**Batı'nın Ruanda Soykırımı'na Yetersiz ve Eksik Müdahalesi:
Ruanda Soykırımı**

41-46

Seyfettin Kutay Sonkaya

Kendini Arayan Adam: Yahya Kemal

47-52

*Yazar Huzeyfe Soylu'nun isim değişikliği başvurusu onay sürecindedir; ilerleyen yayınlarda Efe Soylu olarak yer alacaktır.

ELON MUSK'IN YAPAY ZEKA VİZYONU: STRATEJİ Mİ ÇÖZÜM MÜ?

ÖZ

Son yıllarda hemen hemen her alanda etkisini gösteren yapay zeka (AI) kullanımı ve bu teknolojik gelişmenin günlük yaşamı üzerindeki etkisi dikkat çekmeye başladı. Yapay zekanın günlük yaşamda sağladığı imkanlar; sağlık, ekonomi, kültürel, iş dünyası, ulaşım ve eğitim gibi çeşitli alanları etkileyip verim artışı sağlarken aynı zamanda güvenlik açısından da çeşitli olumsuzluklar taşımaktadır.

Bu bağlamda yapay zeka alanında öncü bir isim olan ve aynı zamanda bu teknolojik gelişmenin olası risklerini vurgulayan Elon Musk, bir yandan bu yapay zekanın sunduğu olanakları ve insanlık için büyük bir buluş olduğunu savunurken diğer bir yandan yanlış ve kontrolsüz kullanılması sonucu küresel anlamda ciddi ve geri döndürülemez sonuçlar doğuracağını öne sürmektedir. Bu çalışma, yapay zekanın insan hayatı üzerinde ne gibi bir etkisinin olduğunu veya olacağını ve Elon Musk'ın yapay zekayı stratejik bir hamle mi yoksa küresel sorunlara çözüm odaklı bir üretme aracı olarak mı gördüğünü değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka, Elon Musk, OpenAI, X.AI, Tesla, Teknolojik Strateji, Neuralink

ELON MUSK'S ARTIFICIAL INTELLIGENCE VISION: STRATEGY OR SOLUTION?

ABSTRACT

In recent years, the use of artificial intelligence (AI), which has been effective in almost every field, and the impact of this technological development on daily life have begun to attract attention. The opportunities provided by artificial intelligence in daily life; While affecting various areas such as health, economy, culture, business world, transport and education and providing efficiency increase, also carry various negativities in terms of security.

In this context, Elon Musk, who is a pioneer in the field of artificial intelligence and at the same time emphasizes the possible risks of this technological development, on the one hand defends the possibilities offered by this artificial intelligence and that it is a great invention for humanity, while on the other hand, he claims that the wrong and uncontrolled use of this technological development will lead to serious and irreversible consequences on a global scale. This study aims to evaluate what kind of impact artificial intelligence has or will have on human life and whether Elon Musk sees artificial intelligence as a strategic move or a production tool focused on solutions to global problems.

Keywords: Artificial Intelligence, Elon Musk, OpenAI, X.AI, Tesla, Technological Strategy, Neuralink

Giriş

Teknolojinin gelişmesiyle son zamanlarda kendini oldukça belli eden AI (Artificial Intelligence); ekonomi, bilim, ulaşım gibi hemen hemen her konuda devrim yaratan yeniliklerle geleceğimizi şekillendiren önemli bir unsur haline gelmiştir. Yapay zekanın yarattığı devrim niteliğindeki yenilikler bir yandan insanlık için büyük kolaylıklar sağlıyor olsa dahi öte yandan etik ve güvenlik açısından da ciddi tartışmalara yol açıyor. Bu noktada yapay zekanın öncü isimlerinden biri olan Elon Musk, bu teknolojik alanda uyguladığı stratejik hamleleriyle dikkat çekmektedir. Bu kapsamda kurucularından birinin Elon Musk olduğu OpenAI, ABD merkezli yapay zeka araştırmaları yapan ve insanlığa fayda sağlamayı amaçlayan bir şirkettir. Başlangıçta kâr amacı gütmeyerek başlayan bu organizasyon sonraki yıllarda daha sürdürülebilir ve kapsayıcı bir yapıya geçiş yapmak için kâr amacı güden bir modele dönüşmüştür. OpenAI kurucularından biri olarak Elon Musk, etik kuralları çerçevesinde OpenAI'nin şeffaf bir şekilde yönetilmesi gerektiğini ve büyük şirketler tarafından kontrol edilmesinin önem arz ettiğini belirtmiştir. OpenAI'nin şeffaflık, iş birliği ve güvenlik ilkeleri doğrultusunda yapılandırılması, Musk'ın yapay zekayı yalnızca teknolojik bir yenilik olarak değil, aynı zamanda stratejik bir güç aracı ve toplumsal sorunlara çözüm üretmek için kurulan bir platform olarak gördüğünü göstermektedir. Musk'ın da belirttiği gibi, yapay zekanın etik sınırlar içinde geliştirilmesivle birlikte kamu yararını gözeten sistemlerle denetlenmesi gerekmektedir. Başlangıç kısmında bu amacı ve sistemleri taşıyan OpenAI, ana yapısından ve amacından saparak kâr amacı güden bir organizasyona dönüşmesi sebebiyle Elon Musk'ın bu organizasyondan ayrılmasına sebep olmuştur.

2018 yılında, Tesla'daki yapay zeka çalışmalarıyla olası çıkar çatışmalarını gerekçe göstererek yönetim kurulundan ayrılan Musk'ın, aslında OpenAI'nin yönetimini devralma teklifinin reddedilmesi üzerine bu kararı aldığı iddia edilmiştir. (AiTrends, 2024). Bu gelişme, Musk'ın yapay zekanın etik bir şekilde gelişmesine önem verdiğini ve bu alanda daha fazla söz sahibi olmak istediğini açıkça belli etmektedir.

Bir Çözüm Aracı Olarak Yapay Zeka

Elon Musk'ın yapay zekaya olan yaklaşımı yalnızca teknolojik bir ilerleme olarak değil aynı zamanda toplumda var olan sorunlara bir çözüm olarak da bakmıştır. Özellikle bu çözümlerden biri, kurucusu olduğu xAI şirketi tarafından gerçekleştirilen Grok modelidir. Çoğu kullanıcının hızlıca adapte olduğu bu yapay zeka modeli sadece merak edilen bilgilere erişmekle kalmayıp kullanıcılarla etkileşim kurarak alternatif sonuçlar da üretmeyi hedeflemektedir. Grok'un; eski adı Twitter olan X platformunda varlığını sürdürmesiyle sosyal medya üzerinde insanların bilgilere anında ulaşabilmesi ve güncel olayları kolayca takip edebilmesi bu sistemin insan hayatına en büyük katkılarından birkaç tanesidir. Musk, bu modeli 'insanlık bilgisini hatalardan arındırarak yeniden yazmak' amacıyla geliştirdiğini belirtmiş ve Grok'un ileri düzey akıl yürütme yetenekleriyle bilgiye erişimi daha güvenilir hale getirmeyi amaçladığını ifade etmiştir (Cointelegraph, 2025). Aynı zamanda bu yapay zekayı zararlı dış etkenlerden korumayı amaçlayıp Grok'u kendi deyimiyle 'Anti-woke' bir model haline getirmeyi amaçlamaktadır (Cointelegraph, 2025). Ancak Elon Musk'ın bu hedefi bazı uzmanlar tarafından eleştirilmiştir.

Örneğin yapay zeka girişimcisi ve emekli sinirbilim profesörü Gary Marcus, “Doğrudan 1984’ten alıntı. Grok’u kendi kişisel görüşlerine hizalayamadığın için şimdi tarihi değiştirerek kendi fikirlerinle uyarlamaya çalışıyorsun.” eleştirisinde bulunmuştur. (Marcus, 2024). Diğer bir yandan Musk’ın çözüm odaklı yaklaşımı sadece Grok ile sınırlı kalmamıştır. Tesla markası altında geliştirilen elektronik araçlar, olası ulaşım çözümleri, sürdürülebilir enerji imkanı ile birlikte küresel çevre sorunlarına alternatif bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle bu elektrikli araçların fosil yakıtı kullanımını azaltarak karbon salımını azaltmayı amaçlaması, bu alanda tercih edilme olanaklarını yükseltmektedir. Son yıllarda tüm dünyada oldukça popüler olmaya başlayan Tesla teknolojisinin ilk büyük başarısı, dünyanın ilk tamamen elektrikli spor otomobili olan Tesla Roadster’in 2008’de piyasaya sürülmesiydi. Bu, gelecekteki başarının yolunu açtı ve elektrikli araçların hem yüksek performanslı hem de çevre dostu olabileceğini gösterdi (EV. Magazine, 2024). Bu gelişmeyle birlikte Tesla dünya çapında büyük bir üne ulaşarak diğer otomotiv markaların kendi elektrikli modellerini geliştirmelerine teşvik etmiştir. Tesla’nın en önemli başarılarından biri de kapsamlı Supercharger ağına geliştirilmesiyle bu yüksek hızlı şarj istasyonları, dünya çapında stratejik olarak konumlanmıştır ve Tesla kullanıcılarının uzun mesafeleri kolaylıkla seyahat etmesini sağlamasıyla birlikte veri, altyapı ve enerji gibi noktalarda merkezi bir kontrolde bulunmaktadır. Tesla, şarj altyapısına yatırım yaparak elektrikli araçların benimsenmesinin önündeki kritik bir engeli ele alarak uzun mesafeli seyahati elektrikli araç sahipleri için uygun bir seçenek haline getirmiştir (Investing, 2024).

Bu alanda olumlu gelişmeler olduğu gibi, bazı kullanıcılar ve yorumcular Tesla’nın son dönem araçlarında beklenen teknolojik atılımların gerçekleştirilmediğini dile getirmesi gibi eleştiriler de bulunmaktadır. Özellikle üst sınıf araçlara yapılan güncellemelerin beklentileri tam olarak karşılamadığı, buna karşın fiyat artışlarının sürdüğü yönünde eleştiriler öne çıkmaktadır. Ayrıca steer-by-wire gibi ileri sürüş teknolojilerinin hâlâ entegre edilmemesi, bazı kullanıcılar tarafından eleştirilmektedir.

Elon Musk’ın Stratejik Vizyonu

Vizyoner bir lider olan Elon Musk’ın yaptığı en önemli projelerden birisi 2016 yılında kurulan ve insan beyniyle bilgisayarlar arasında doğrudan bağlantı kurmayı hedefleyen bir nörobilim şirketi olan Neuralink’tir. Şirketin geliştirdiği cihaz, beyne yerleştirilen bir çip aracılığıyla sinirsel aktiviteleri optimize ederek bu verileri dijital sinyallere dönüştürür. Bu sayede kullanıcılar, düşünceleriyle bilgisayarları veya diğer cihazları kontrol edebilme yetkisine sahip olur (Webtekno,2024). “Neuralink uygulaması, telefonunuzu, klavyenizi ve farenizi doğrudan beyninizin aktivitesiyle, sadece düşünerek kontrol etmenize izin verecek şekilde tasarlanmıştır. Uygulama, cihazınızı kontrol etmeyi öğretecek egzersizlerle size rehberlik etmektedir. Bir bluetooth bağlantısıyla, beyinde oluşturulan düşüncelerin herhangi bir fare ve klavye olmadan kontrolü gerçekleştirilebilmektedir”(Kurutay, 2023, s.71). Bu hamle ile insan zekasıyla yapay zekanın birbirine entegre edilmesi hedeflenmiştir. Musk’a göre, gelecekte yapay zekanın insan zekasını aşma ihtimali vardır; bu yüzden insan beyninin doğrudan dijital uygulamalarla iletişim kurması halinde yapay zekaya karşı geri planda kalmaması için stratejik bir çözüm olarak görülmektedir (Musk,2020).

Elon Musk'ın bu önemli teknolojik devriminin yanında topluma fayda sağlayan bir diğer uzun vadeli stratejik hamlesi olan Grok modeli, sohbet uygulamasından öte kullanıcı verilerini analiz eden, içerik akışını yönlendiren, toplumun dijital bilgi akışı üzerindeki algısını şekillendiren bir yapıya sahiptir. Grok'un eski ismi Twitter olan X platformuna entegre edilmesiyle Elon Musk dijital alanda müdahalesini arttırmıştır. Örneğin, kullanıcılar merak edilen güncel olayları, haberleri geleneksel ve bilindik medyalar yerine artık anında sonuç veren Grok'u tercih etmektedir. Buna ek olarak kullanıcıların "Bu doğru mu Grok?" şeklinde etiket kullanıp bilgi teyidi istemesi, Grok'u dijital bir hakem konumuna taşımaktadır (Focusplus, 2025). Buna ek olarak kullanıcıların "Bu doğru mu Grok?" şeklinde etiket kullanıp bilgi teyidi istemesi, Grok'u dijital bir hakem konumuna taşımaktadır (Focusplus, 2025). Çoğunlukla doğru yanıtlar vermesi, kullanıcıların merak edilen bir konuda ilk olarak Grok'a başvurmasına yol açıp dijital alanda önemli bir stratejik adım olarak değerlendirilmektedir. OpenAI kurucularından biri olan Sam Altman, X platformu üzerinden Grok'a şu soruyu yöneltmiştir: "Eğer birini seçmek zorunda kalsaydın ve insanlığın geleceği tehlikede olsaydı kimi seçerdin?" Grok'un soruya verdiği yanıt ise "Musk'ın xAI ve Colossus projeleri ise güvenlik ve etik konularına odaklanıyor; bu da uzun vadeli riskleri önceliklendirmesine olanak tanıyor, fakat çevresel ve rekabetçi eleştirilerle karşı karşıya kalıyor. Zorunda kalsaydım, insanlığın hayatta kalması için kritik olan güvenlik vurgusu nedeniyle Musk'ı seçerdim (Focusplus, 2025)." Bu cevap, Elon Musk'ın ideolojik ve stratejik bakış açısını yansıtan bir sistem olduğunu yansıtmaktadır.

Bunlara ek olarak Grok'un X platformundaki konumu; kullanıcıların davranışlarını, düşünce tarzlarını analiz etme ve bu veriler aracılığıyla dijital tercihleri etkilemesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Kullanıcıların etkileşimleriyle elde edilen veriler, ticari ve toplumsal stratejiler için potansiyel birer araç işlevi görmektedir. Bunların yanında dijital alanda kontrolünü sürdüren Musk, aynı zamanda gündelik yaşam alanında da Tesla üzerinde etkisini devam ettirmiştir. Bir önceki kısımda bahsettiğimiz gibi Elon Musk, Tesla teknolojisi ile enerji dönüşümü sağlamayı amaçlamıştır. Enerji dönüşümü ile verimliliğin artması sayesinde aynı miktarda enerji üretimi için daha az fosil yakıtı kullanılmaktadır. Tesla'nın elektrikli araç teknolojileri, enerji kullanımını verimli hâle getirerek diğer motorlu araçlara göre daha az enerji kullanır, bu durum Musk'ın uzun vadeli sürdürülebilirlik amacı ile birlikte Tesla'nın tercih edilme sıklığını arttırarak stratejik bir hamle konumuna taşımaktadır. Elon Musk'ın Tesla hakkında bir diğer stratejik uygulaması, müşterilerden olumlu-olumsuz geri bildirim istemesidir. X platformu üzerinden müşterilerin ürünlere dair yaptığı olumlu veya olumsuz her yoruma geri dönüt sağlaması, olumsuz yorumları bir hata olarak değil; gelişim ve dönüşüm fırsatı olarak görmesi Musk'ın müşteri odaklı stratejilerinden birisidir. Bu sayede marka-müşteri etkileşimini iyi bir noktaya taşıyarak markanın prestijini büyüten önemli bir adım hâlini almıştır.

Sonuç

Yapay zekanın geçmişten günümüze ulaştığı nokta, yalnızca teknolojik bir ilerleme değil aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve etik noktalarıyla da dikkat çeken bir dönüşüm sürecidir.

Birçok alanda yaptığı evrensel gelişim ve dönüşüm projeleriyle dikkat çeken Elon Musk, toplumsal çözümlerle birlikte bu alanda bir tür stratejik saha alanı da yaratmıştır. Bu çalışmada Tesla, Grok, OpenAI, Neuralink gibi projelerinden bahsederek Elon Musk'ın yapay zekaya olan yaklaşımı değerlendirilmiş ve onun yapay zekayı sadece teknolojik bir araç değil aynı zamanda stratejik bir vizyon olarak konumlandığı ortaya konulmuştur. Musk'ın yapay zekaya olan yaklaşımı etik kurallarla birlikte bir kontrol arzusu da doğurmuştur. Çalışmada da bahsettiğimiz gibi denetimsiz bir yapay zeka gelişimi insanlık için kötü sonuçlar doğurabilir. Bu yüzden Elon Musk, teknolojinin yalnızca bir gelişim değil, doğru ve etik kurallar çerçevesinde kontrol edilip devam etmesini savunur. Verdiğimiz ilk örnek olan Grok'un 2023 yılında X platformuna entegre edilmesi ile Musk bireysel anlamda dijital alanda etkisini arttırmıştır. Başta Grok'u yapay zeka alanında stratejik bir üstünlük sağlayan araç olarak görürken sonrasında toplumsal bilgi düzenini yeniden yapılandırmayı amaçlamıştır. Bu uygulamanın bir sohbet aracı olmasından öte kullanıcıların ilgi duyduğu konuları etik kuralları çerçevesinde analiz edip ana sayfalarında bu içeriklere daha fazla yer verilmesi, bu sayede platforma yönelik algının olumlu yönde şekillenmesi uzun vadeli bir hamle olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir proje olan Tesla'nın amacı sürdürülebilir enerjiyi yaygınlaştırarak fosil yakıt kullanımını azaltmaktır. Bu vizyon ile birlikte marka daha fazla müşteri çekerek prestij açısından oldukça önem kazanmaktadır. Tesla, pazarlama stratejilerinde sürdürülebilirliği merkeze alan bir marka olup rakip markalara kıyasla çevre bilincini ön plana çıkararak daha çok organik bir büyüme odaklı strateji izlemektedir (Fijital İşler, 2024).

Bahsedilen son örnek ise yapay zeka ile insan zekasını birbirine entegre etmesi amaçlanan Neuralink şirkettir. Bu proje ile insan zekasının yapay zeka karşısında geri planda kalmaması amaçlanmıştır ancak Anna Wexler ve Eric Fourneret gibi uzmanlara göre bu proje henüz teknolojik olarak erişilebilir değildir ve onlara göre bilimsel bir saha olmaktan çok pazarlama stratejisi içermektedir (THE PIT JOURNAL, 2023). Aynı zamanda Neuralink ile Elon Musk'ın dünya teknoloji sahasında etkin bir söz sahibi olarak küresel bir güç elde etmeyi amaçladığı tartışılmaktadır. Bunlara ek olarak Musk "Yapay zeka insan zekasını geçecek. Bu kaçınılmaz. İnsanlığın hayatta kalması için yapay zeka ile birleşmemiz gerekiyor."(Musk,2023). açıklamasını yaparak yapay zekayı insanlığın gelecekte varlığını sürdürmeye devam etmesi için stratejik bir araç olarak gördüğünü açıkça göstermektedir. Sonuç olarak Elon Musk'ın yapay zekaya karşı vizyonu; etik kurallarla çerçevelenmiş, insanlığın geleceğini yönlendirmeyi amaçlayan, teknoloji dünyasında üstün bir güç kurmayı hedefleyen çok katmanlı bir stratejik vizyon olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- AI Trends. (2024, Mart 1). Elon Musk OpenAI'a dava açtı..<https://aitrends.com.tr/elon-musk-openaia-dava-acti/>
- Cointelegraph. (2025, Haziran 23). Elon Musk "çöpten arındırılmış" verilerle Grok'u yeniden yazmak istiyor. <https://tr.cointelegraph.com/news/elon-musk-grok-ai-rewrite-the-entire-corpus-human-knowledge>

Fijital İşler. (2024, Ekim 14). Tesla'nın sürdürülebilirlik vizyonu. <https://www.fijitalisler.com/2024/10/14/teslanin-surdurulebilirlik-vizyonu/>

Fokus+. (2025, Haziran 19). Dijital diktatör: Grok neyin doğru olduğuna nasıl karar veriyor? <https://www.fokusplus.com/dosya-teknoloji/dijital-diktator-grok-neyin-dogru-olduguna-nasil-karar-veriyor>

Fokus+. (2025, Temmuz 3). Grok krizi ve yapay zeka denetimi: Teknolojinin geleceği nereye gidiyor? <https://www.fokusplus.com/bilim/grok-krizi-ve-yapay-zeka-denetimi-teknolojinin-gelecegi-nereye-gidiyor>

Investing.com Türkiye. (2024, Ağustos 8). Tesla'nın yolculuğu ve Elon Musk'ın vizyonu. <https://tr.investing.com/academy/stocks/gelecege-suruklenen-vizyoner-teslanin-yolculugu-ve-elon-muskin-buyulu-vizyonu/>

Investing.com Türkiye. (2024, Ağustos 8). Tesla'nın yolculuğu ve Elon Musk'ın vizyonu. <https://tr.investing.com/academy/stocks/gelecege-suruklenen-vizyoner-teslanin-yolculugu-ve-elon-muskin-buyulu-vizyonu/>

Nolan, S. (2024, July 10). The evolution and challenges of the EV market – 2008 to date. EV Magazine. <https://evmagazine.com/articles/evolution-and-challenges-of-ev-market>

Pit Journal. (2023, Mart 22). An AI takeover? Analyzing Neuralink's drawbacks and realistic expectations. <https://pitjournal.unc.edu/2023/03/22/an-ai-takeover-analyzing-neuralinks-drawbacks-and-realistic-expectations/>

TÜBİTAK DergiPark. (2024). Yapay zekâ çağında etik: Teknolojik gelişmelerin toplumsal etkileri üzerine bir değerlendirme [Makale].(s.71) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2897783>

Webtekno. (2024). Neuralink, insan beynini bilgisayara bağlamak istiyor. <https://www.webtekno.com/insan-beynini-bilgisayara-baglayan-teknoloji-h52610.html>

BREXIT'İN TEMEL NEDENLERİ: BİRLEŞİK KRALLIK NEDEN AVRUPA BİRLİĞİ'NDEN AYRILDI?

ÖZ

Bu makale, mevcut akademik literatürü inceleyerek Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılma sürecini ve bunun altında yatan nedenleri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, Brexit konusunda İngiltere'nin görüşlerini, liderlerin referandum için yaptıkları hazırlıkları, açıklamalarını ve Brexit'in ortaya çıkmasının ana nedenlerini analiz etmektedir.

23 Haziran 2016 tarihinde yapılan referandumda, İngiliz halkının ayrılma kararını vermesinin en önemli faktörleri, nedenleri listelenmekte, halk ile elit gruplar arasında görüş ayrılığı olduğu ve bu oranların referandumda olduğu gibi başa baş gittiği analiz edilmektedir. Ayrıca çok sayıda bilimsel makale ve alıntıyla desteklenen çalışma, Brexit'e giden yolda ekonomik ve sosyal faktörleri açıklamaktadır. Brexit'in ardındaki temel nedenin ekonomik ve anayasal bir sorun olduğu düşünülse de, en çarpıcı nedenlerin göç ve kimlik kaybı endişeleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, Eurokritizm İngiltere'deki nedenlerin öne çıkan kavramı gibi görünmektedir. Yani, Brexit'ten sonra İngiltere'nin sınır kontrolünü ele alacağını savunan politikacılar ve insanlar vardır. Ulusal egemenlikle ilgili endişeler, göç ve ekonomi eleştirisinin birleşiminde Euroskeptisizmin süreçte kritik bir rol oynadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Brexit, Birleşik Krallık, Avrupa Birliği, Avrupa Şüphecililiği, Ulusal Kimlik, Egemenlik, Göç, Serbest Dolaşım, Ekonomik Faktörler, Referandum

* Bu makalenin yazarı Huzeyfe Soylu, isim değişikliği süreci nedeniyle yakın zamanda resmi belgelerde Efe Soylu olarak yer alacaktır.

THE CORE CAUSES BEHIND BREXIT: WHY DID THE UNITED KINGDOM LEAVE THE EUROPEAN UNION?

ABSTRACT

This article aims to analyze the United Kingdom's withdrawal process from the European Union and the underlying reasons by reviewing the existing academic literature. It also analyzes the UK's views on Brexit, the preparations made by leaders for the referendum, their statements, and the main reasons for Brexit.

The most important factors and reasons behind the British people's decision to leave in the referendum held on June 23, 2016 are listed, and the analysis shows that there is a difference of opinion between the public and the elite groups, and that these ratios are neck and neck, as in the referendum. In addition, the study, supported by numerous scientific articles and quotations, explains the economic and social factors leading to Brexit. While the fundamental reason behind Brexit is thought to be an economic and constitutional issue, the most striking reasons appear to be concerns about immigration and loss of identity. In other words, Eurocriticism appears to be the prominent concept among the reasons in the UK. That is, there are politicians and people who argue that the UK will take control of its borders after Brexit. It has been concluded that concerns about national sovereignty, combined with criticism of immigration and the economy, played a critical role in the process of Euroscepticism.

Keywords: Brexit, United Kingdom, European Union, Euroscepticism, National Identity, Sovereignty, Immigration, Free Movement, Economic Factors, Referendum

*The author of this article, Huzeyfe Soylu, will soon appear in official records as Efe Soylu due to a legal name change.

Giriş

Tarih 23 Haziran 2016'yı gösterdiğinde UK'ta bilinen adıyla Brexit referandumu gerçekleşti. Birleşik Krallığın %51.9'u AB'den ayrılma yönünde oy kullandı. UK için Lizbon antlaşması'nın 50. maddesine göre karar alması gerekiyordu. Brexit olarak adlandırılan bu süreç, modern Avrupa tarihinin en önemli siyasi ve ekonomik gelişmelerinden birini temsil etmektedir. Bu karar, Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'ne üye olmasından bu yana geçen yıllardaki Avrupa şüpheciliğinin ve kamuoyundaki huzursuzlukların bir sonucudur. Birleşik Krallık, 1973 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (European Economic Community - EEC) katıldığı günden itibaren ilişkilerinde temkinli bir yaklaşım benimsemiştir; para birliğine ve Schengen serbest dolaşım sistemine dahil olmayarak ulusal egemenliğine dair politikasını her zaman korumuştur. Buna rağmen Doğu Avrupa'dan artan göç ve ekonomik krizler, AB'den ayrılma noktasında Brexit ile sonuçlanmıştır. Brexit'e giden süreçte özellikle üç temel başlık öne çıkmaktadır. Göç meselesi, referandum kampanyasının en belirgin söylemlerinden olmuştur. 2004 yılında AB'nin doğuya genişlemesiyle birlikte Orta ve Doğu Avrupa'dan yoğun bir işgücü göçü yaşanmış, bu durum birçok İngiliz vatandaşı için, göç seviyeleri, kamu hizmetleri üzerindeki baskı ve ulusal kimlik konusunda kaygılara neden oldu. Brexit kampanyası, nereden olursa olsun ister AB vatandaşı ister Afrika'dan mülteci olarak olsun, giderek daha fazla göçmenin Birleşik Krallık'a gelmesinden duyulan endişelerden faydalanmıştır (Dominiczak, 2013). İkinci olarak ekonomik faktörler, özellikle 2008 küresel krizinden sonra işsizlik, gelir dağılımı eşitsizliği gibi AB ile ilişkilendirilen sorunlar Brexit'e giden yolda öne çıkan söylemler arasında yer almıştır.

İngiliz vatandaşları için Birleşik Krallık'ın AB bütçesine yaptığı büyük mali katkılar, özellikle karşılığında elde edilemeyen faydalarla kıyaslandığında orantısız ve adil olarak görülmedi. Bunun yanında Birleşik Krallık'ın bağımsız ticaret politikaları geliştirilmesinin önünde engeller olduğu düşünülmüştür (Fayad,2025). Üçüncü olarak egemenlik ve demokratik temsil sorunu Brexit yanlıları açısından ön plana çıkarılan kampanyaların en önemlileri olmuştur. Kamuoyunda birçok İngiliz vatandaşı, özellikle AB yasalarının etkisi nedeniyle AB üyeliğinin Birleşik Krallık Parlamentosu'nun yetkilerini sınırladığını ve halkın iradesinden uzak, bürokratik bir yapı yarattığı görüşü ağır basmaya başladı. Bu bağlamda “take back control” (kontrolü geri al) sloganı, egemenlik vurgusunun sembolü haline gelmiştir. Bu makale, söz konusu faktörleri ele alarak Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasına yol açan temel nedenleri incelemeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle AB ile Brexit arasındaki ilişkiyi vurgulayarak Brexit'in ortaya çıkışı ardındaki en önemli olayları ele almaktadır. Ayrıca Birleşik Krallık'ın Brexit hakkındaki görüşlerini ve Brexit'in ana nedenlerini ortaya koymak için göç, egemenlik, ekonomik ve politik nedenlerini betimleyici ve analitik yöntemle ele almaktadır.

Brexit'e Giden Yol

Günümüzde Avrupa Birliği olarak bildiğimiz yapının kökenleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra altı Batı Avrupa ülkesi çerçevesinde geliştirilmiştir. Dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Almanya, Fransa ve diğer bazı Avrupa ülkelerinin de olacağı ve kömür çelik endüstrilerinin kontrol ve denetimini üstlenecek olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (European Coal and Steel Community - ECSC) önerdi.

Amaç, önemli kaynak endüstrilerinin korunması ve herhangi bir büyük Avrupa ülkesinin bir başkasına karşı savaş açma olasılığını düşürmektir. İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg ECSC'ye katılmaktan memnunken Birleşik Krallık bu ulus-üstü projelere mesafeli yaklaşmayı tercih etti. Seçkin çevrelerde, İngiltere'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra birinci sınıf küresel bir güç olarak çıktığına ve bu tarz ulus-üstü kurumlara katılmasıyla bu prestijinin kaybolma tehlikesi yaşayacağına dair güçlü bir inanç vardı (Kenealy D. 2016). Britanya'nın tarihi, Avrupalı komşularından farklıdır. Hiçbir zaman fethedilmemiş bir ada ülkesi olması, uzun bir parlamenter demokrasi geleneği ve sonuç olarak tarih boyunca her zaman kendi başının çaresine bakabilmiş bir ülke olarak bu statü ve prestij, onu diğer Avrupa ülkelerinden ayırmıştır. Avrupa idealine hiçbir zaman sempati duymamıştır. 1973'te, belirli siyasi ve ekonomik görüşler ekseninde başka bir seçenek görünmediği için AET'e katılarak kıta Avrupa ile ekonomik bağlarını güçlendirmeyi amaçlamıştır (Riley, A., & Ghilès, F. 2016). Ancak Birleşik Krallık'ın AET ve sonrasında Avrupa Birliği ile olan ilişkisi, en başından itibaren temkinli ve daha derin entegrasyondan bazı muafiyetleri koruma isteği ile şekillenmiştir. Takip eden on yıllarda, Avrupa Topluluğu 1992 Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği'ne dönüşmüş; ortak para birimi (Euro) ve siyasi birlik alanında daha kapsamlı bir kurum haline gelmiştir. Birleşik Krallık ise Euro'ya ve Schengen Bölgesi'ne katılmamayı tercih ederek sınır kontrolü ve para politikası bağımsızlığını korumaya devam etmiştir. Ülke içinde ise egemenlik, AB hukukunun ulusal yasalar üzerindeki etkisi ve tahakkümü ve AB kurumlarının demokratik meşruiyeti gibi konularda süregelen tartışmalar başlamıştır.

Ayrıca güçlü bir Avrupa şüpheciliği akımını sürdürmüştü. 2000'li yıllar, Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa ekseninde genişlemesiyle birlikte bir başka dönüm noktasına ulaşmıştır. Bu genişleme, bu ülkelerden Birleşik Krallık'a yoğun bir göç dalgası başlatmış ve üyeliğin sosyal ve ekonomik etkilerine dair iç kamuoyunda ciddi tartışmalara yol açmıştır. Aynı zamanda 2008 küresel ekonomik krizi ve sonrasındaki kemer sıkma politikaları ise özellikle büyük oranda etkilenen bölgelerde eleştirileri yoğunlaştırmıştır. Tüm bu gelişmeler AB üyeliğinin Birleşik Krallık'ın ekonomik, siyasi ve egemenlik alanında kendi kaderini tayin etme noktasında kısıtlandığı yönündeki argümanları güçlendirmiştir. 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması, Avrupa Birliği'nin kurumsal gelişiminde önemli bir rol oynamış ve bunun yanı sıra üye devletlerin Avrupa Birliği'nden ayrılmasını mümkün kılan resmi bir prosedür getirmiştir. Lizbon Antlaşması, özünde Avrupa Konseyi Başkanlığı (President of the European Council) veya Dışişleri ve Güvenlik İşleri Yüksek Temsilciliği (High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy) makamlarının oluşturulması gibi önemli değişiklikler getirmiştir. Ancak AB'nin temellerini sarsma ihtimallerine rağmen kamuoyunda neredeyse hiç yer almayan bir değişiklik içeriyordu: AB'den tek taraflı çekilme hakkı (Hofmeister, H. 2010). Nitekim bundan önce, normal şartlar altında AB'den tek taraflı çekilme, antlaşmalar hukuku uyarınca kabul edilemezdi. Kısacası Lizbon Antlaşması'ndan önce AB'den çekilmenin en muhtemel yolu, bir tarafın çekilmesinin antlaşmaların revize edilmesine yol açacağı için diğer tüm üye devletlerin onayı ve TAB'nin 48. maddesinde öngörülen usule göre çekilmektir (Wyrozumska, A. 2023). Ancak Lizbon Antlaşması 50. maddesiyle bu gönüllü ve müzakere edilmiş bir ayrılma sürecinin hukuki çerçevesini tanımlamıştır.

İngiliz siyasetinin sonraki yıllarında; Muhafazakarlar, İşçi Partisi, Liberal Demokratlar, UKIP ve Yeşiller, çeşitli dönemlerde AB üyeliğinden çekilme konusunda bir referandum yapma taahhüdünde bulunmuştur. Bunun sonucunda referandumlar artık anayasal konulardaki anlaşmazlıkları çözmenin meşru bir yöntemi olarak daha fazla öne çıkmaya başlamıştır. 2010 Genel Seçimleri'nin ardından ve Avrupa borç krizinin devam ettiği bir dönemde Muhafazakar Parti içinde bazı gruplar, UKIP'in yükselişinden doğan baskılar nedeniyle Avrupa Birliği şüpheci olan Cameron'a referandum düzenlemesi yönünde yoğun baskı oluşturdu (Evans, G., Carl, N., & Dennison, J. 2018). Bu görüşü aynı zamanda (Kenealy D. 2016)'de destekler; Muhafazakar Parti için açık ve mevcut bir tehdit doğuran UKIP, Avrupa Birliği karşıtı argümanı ile seçim başarısı elde etmeye başlamıştı. Nigel Farage, Britanya'daki göç ve toplumsal dönüşümü ile ilgili endişelerini Avrupa Birliği üyeliğiyle bağdaştırmış ve etkili bir söylem geliştirmiştir. Farage'ın bu yaklaşımı, Cameron üzerinde Avrupa meselesini gündeme alıp buna bir çözüm üretme yönünde ciddi bir baskı yaratmıştır. 2013'ün başlarında Cameron, eğer bir sonraki Genel Seçimleri kazanırsa –ki o zaman bu pek olası görülüyordu– AB ile yeni bir müzakere sürecine gireceğini ve bu süreci referandumla sonuçlandıracağını açıklamıştı. 2015 genel seçimlerindeki sürpriz zafer sonrası, AB konusunda da referanduma gitme sözünü tutacağını belirtti (Evans, G., Carl, N., & Dennison, J. 2018). Sonuç olarak onlarca yıllık siyasi gerilimler, Avrupa şüpheciliği ve egemenlik ile göç endişeleri olarak kamuoyunda gündeme oturmasıyla 2016 referandumunun zeminini hazırlamıştır.

Lord Ashcroft'un 12.369 seçmenin oy kullandığı anketinde seçmenlerin üçte biri, "Britanya'nın kendi düzenlemesi" ve sınır koruması teklif edildiği sürece Brexit yasalarıyla ayrılmak istiyordu (Lord Ashcroft, 2016). Tüm bunların ışığında, 2016 Referandumunun sonucunda %51,9'un ayrılma yönünde oy kullanması, artık Britanya için yeni bir dönemin kapılarını aralamıştı. Ancak Brexit, tekil bir olayın değil; zaman içinde kamuoyunu şekillendiren, çeşitli faktörlerin bir sonucudur. Bir sonraki bölümde, bu kararın arkasındaki temel itici unsurlar, özellikle ulusal egemenlik, göç ve ekonomik kaygılarla bağlantılı olarak ayrıntılı biçimde ele alınacak ve Britanya halkının bu yönde oy kullanmasına sebep olan gerçek sebepler analiz edilecektir.

Egemenlik ve Demokratik Açık

Britanya'da parlamentonun egemenliği kavramı çok güçlüdür ve Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılma kararının temelindeki en güçlü argümanlardan biri bu ulusal egemenliğin aşıldığına dair inançtı. Avrupa Birliği hukukunun ulusal mevzuat üzerindeki üstünlüğü ve Avrupa Adalet Divanı (Court of Justice of the European Union - CJEU) kararlarının bağlayıcılığı bu temel ilkeye yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır. Birçok İngiliz vatandaşı, özellikle AB yasalarının ve Avrupa Adalet Divanı'nın etkisi nedeniyle Birleşik Krallık Parlamentosu'nun yetkilerinin azaldığına inanıyordu (Fayad, 2025). Avrupa şüpheciliğini benimseyen siyasetçiler bu yönde argümanlar üretmişler ve Birleşik Krallık'ın kendi yasalarını ticaret politikalarını ve göç düzenlemelerini bağımsız bir biçimde elde etmesi gerektiği yönünde kampanyalar yürütmüşlerdi.

Farage, “Brexit” kampanyasında gücün Avrupa Komisyonu’nda olduğunu söylemiş ve eğer bir büyük hükümet kötüyse iki büyük hükümetin ne kadar kötü olabileceğini açıklamıştır. Ayrıca Avrupa’da yaşayan insanların uğraşmak zorunda kaldığı şeyin kendi uluslarının şişkin hükümeti ve Avrupa’nın süper-ulusal hükümeti; artık Avrupa Birliği olarak biliniyor diyerek bürokrasi çarpı iki söylemini seçmenler karışında geliştirmiştir (Farage,2016). Bu kaygıyla yakından bağlantılı bir diğer mesele ise Avrupa Birliği kurumlarında giderek artan bir demokratik temsil eksikliği olduğuna yönelik inancın gelişmesiydi. Avrupa Parlamentosu (European Parliament) doğrudan halk tarafından seçilmiş olsa da, yasa yapma yetkileri genellikle politika önerilerinin geldiği atanmış bürokratlarının var olduğu Avrupa Komisyonu’dur (European Commission). 2016’daki “Brexit” kampanyası, bu endişeleri “kontrolü geri al” sloganıyla etkili bir biçimde kullanmıştır. Lord Ashcroft’un anketinde ise bununla paralel olarak Brexit yanlısı seçmenlerin neredeyse (%49) AB’den ayrılmak istemelerinin en büyük nedeninin “Birleşik Krallık ile ilgili kararların Birleşik Krallık’ta alınması ilkesi” olarak görünmüştü (Ashcroft, 2016). AB karşıtlarının çoğu, AB ulus-üstü kurumlarının artık bir amaca hizmet etmediğini hatta bu kuruluşların kontrolü ulusların elinden aldığına inanmışlardı. Bu kontrolü kaybetme korkusu, Brexit’i onlar için en mantıklı çözüm yolu olması yönünde aynı noktada birleştirmişti (Mauldin, 2016). 2016 Referandumu’ndan sonra dönemin başbakanı May, Avrupa’nın daha az barışçıl, daha az güvenli ve daha az serbest ticaret yapılabilen günlerine dönmek istemediğini söylemiştir. Ayrıca bu oylamanın parlamenter demokrasimizi ve ulusal kendi kaderini tayin hakkımızı yeniden tesis etme anlamına geldiğini belirtmişti.

Dahası kendi yasalarının kontrolünü geri alacaklarını ve Britanya’daki Avrupa Adalet Divanı’nın yargı yetkisine son vereceklerini belirtmiş, yasalarının Lüksemburg’daki hakimler tarafından değil, ülke genelindeki mahkemeler tarafından yorumlanacak diye eklemiştir (May, 2017). Hükümetin 2018 tarihli resmi yayınında savunulduğu üzere, Brexit anlaşması, Birleşik Krallık halkına sınırlarının, paralarının ve yasalarının kontrolünü geri verecek. Referandum, Birleşik Krallık’ın egemenliğini geri alma çağrısı olduğu ve bizi etkileyen kararların seçtiğimiz kişiler tarafından alınmasını sağladığı aktarılmıştır. Aynı zamanda yasalarının kontrolünü geri aldıklarını, Birleşik Krallık’taki AB hukuku’nun sona erecek ve Avrupa Birliği Adalet Divanı’nın yargı yetkisin de sona ereceği belirtilmiştir (HM Government, 2018). Sonuç olarak bu açıklamaların ışığında, egemenlik ve demokratik meşruiyet sorunları, referandum sonucunu “Brexit” yönünde sonuçlandırmıştır. Bir sonraki başlık, Avrupa Birliği içindeki göç ve serbest dolaşım hakkının “Brexit” kampanyasını etkileyen bir diğer önemli faktör haline nasıl geldiğini inceleyecektir.

Göç ve Serbest Dolaşım

İngiltere, AB dışından gelen göç konusunda yıllar boyunca göç ve sınırlar konusunda çok fazla müzakereler ettiği için kötü bir üne zaten sahipti ve bu da Avrupa şüpheciliği kavramının gelişmesine sebep olmuştur (Favell, & Barbulescu, 2018). Buna ek olarak Göç ve Avrupa Birliği’nin serbest dolaşımı ilkesi, Brexit referandumu sürecinde en fazla tartışma konusu olmuş ve toplumu en çok etkileyen meselelerden biri haline gelmiştir. AB’nin kurucu ilkelerinden biri olan serbest dolaşım hakkı, tüm üye ülke vatandaşlarının diğer ülkelerde yaşama ve çalışma özgürlüğü anlamına gelmektedir.

Özellikle Blair hükümetinin 2003 yılında 2004'te katılan tüm ülkelere tam serbest dolaşım hakkı tanınması, Birleşik Krallık'a Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden ve Güney Avrupa'dan göç edenlerin sayısını artırmasıyla, Ayrılma yönünde oy verenlerin sayısında da artışa neden olmuştur. Bir diğer yandan Londra ve büyük şehirler gibi uzun süredir yabancı toplulukların yaşadıkları bölgelerde, İngilizlerin göç konusunda çok etkilenmedikleri ve Birlik'te kalma yönünde oy kullandıkları gözden kaçmamıştır. Ancak, son zamanlarda yeni yabancı işçi akını yaşayan yerleşim yerlerinde ise ayrılma yönünde yoğun bir şekilde oy kullanılmıştır. Aynı zamanda, çok fazla göç almamış bölgelerdeki seçmenlerin yakında kendi mahallelerine de göç gelme ihtimalini göz önünde bulundurduğu ve ayrılma yönündeki oylar artmıştır (Riley, & Ghiles, 2016). Göç artık 'temel' bir toplumsal düzen sorunu anlamına gelmekteydi ve siyasi tartışmalar ulusal kimlik kaybı veya çok kültürlü bir toplum sorunu olarak öne çıkmıştı. Pek çok Britanyalı için bu sorun sadece demografik değişim olarak değil, aynı zamanda kültürel bir tehdit olarak algılanmıştır. Bir diğer yandan pragmatik açıdan, sınır kontrolleri göçmen sayılarının düzenli kontrollerle sağlanmışsa nüfusun genel çoğunluğunu rahatsız etmiyor ise ve ve bu süreç istikrarlı ve dengeli ilerliyorsa haklı bir olgudur (Favell, 1998). Aynı zamanda Birleşik Krallık, tarih boyunca en az entegre olmuş AB üye Devletleri'nden biri olmuştur. Ancak Blair'in 2004 yılında Doğu Avrupa'dan yeni katılan ülkelere gelen acil göçü mümkün kılma kararı, Britanya'nın tarihte görülmemiş bir göçmen akışına sebep olmuştur. 2004 yılından bu yana göçmenlerin yıllık artış oranı yaklaşık 120.000 olmuş, 2014 yılına gelindiğinde Birleşik Krallık'ta yaşayan yaklaşık 1,5 milyon göçmen vardı.

Bunun sonucunda AB'de kalmak, bu göç akışının engellemeyeceği anlamına gelmişti (Evans, Carl, & Dennison, 2018). Bunların sonucunda Brexit sürecinde Avrupa'daki göç krizi tetiklenmiştir. Bazı AB liderleri, mültecilerin yardım etmenin ahlaki bir sorumluluk olduğunu savunurken AB muhalifleri, göçü ülkenin iç yaşamını etkilediğini ve ulusal bir mesele olarak gördüğünü savunuyordu (Mauldin, 2016). İngiliz siyasetinde Muhafazakar Parti'nin karşısında yükselen bir seçim gücü ortaya çıkmıştı. Brexit'i savunan Nigel Farage liderliğindeki UKIP, yoğun AB karşıtı söylem ve kampanyalarıyla başarı elde etmeye başlamıştı. Farage, göç konusundaki endişeleri Britanya'nın AB üyeliğiyle çok etkili bir bağlantı kurmayı başarmıştır. Bu durum, Avrupa sorununu değerlendirmesi ve çözmesi yönünde Cameron'un üzerinde ciddi bir baskı oluşturmuştur (Kenealy, 2016). Nigel Farage'ın; Birleşik Krallık'ın kendi sınırlarının kontrolünü eline alması gerektiğini vurgulaması ulusal çıkarlar açısından değerlendirilmiştir. Bu argüman, seçmenler üzerinde ciddi bir karşılık bulmuştur. Göç tartışmalarının ortaya çıkardığı etki, "Kontrolü geri al" gibi sloganlarda açıkça görünmüştür. Aynı şey, Nigel Farage'ın referandumdan bir hafta önce tanıttığı ve 2015 yazında Hırvatistan'dan Slovenya'ya sınırı geçen bir mülteci kuyruğunu gösteren "kırılma noktası" posterinde söylenebilir. Bu kampanya, seçmenlerin göç kontrolü arzusunu ve AB'nin serbest dolaşım ilkesine karşı olan isteksizliğini ortaya çıkarmıştır (Dennison, & Geddes, 2018). Bu durum, ayrılma yanlısı seçmenlerin, Üçte biri (%33), ana nedenlerinin "Birleşik Krallık'ın göç ve kendi sınırlarını kontrol etme yetkisini kazanması için Brexit'in en iyi seçenek" olduğunu söylemiştir (Ashcroft, 2016).

2016 referandumundan sonra, Theresa May, Britanya'nın son on yılda rekor seviyelerde net göç gördüğünü ve bu göç hacminin okullar gibi kamu hizmetlerine baskı yaptığını; altyapıyı, özellikle de konutları zorladığını ve işçi sınıfının ücretlerini aşağı çektiğini vurgulamıştır. Ayrıca 6 yıllık İçişleri Bakanlığı görevindeyken Avrupa'dan Britanya'ya serbest dolaşım varken genel olarak göçü kontrol edemeyeceklerini de eklemiştir (May, 2017). Hem Theresa May hem de David Cameron, AB ilkelerinden biri olan serbest dolaşım hakkına açıkça karşı çıktılar. Orta ve Doğu Avrupa'dan gelen göçmenlerin devlet tarafından finanse edilmesi, okullar ve sağlık hizmetleri gibi sosyal hizmetlere yük oluşturduklarını savundular (Dominiczak, 2013). Birleşik Krallık Hükümeti'nin 2018 tarihli resmi yayınında belirtildiği üzere, serbest dolaşım sona erecek ve kendi Parlamentomuz ulusal çıkarlar doğrultusunda iç göç politikamızı belirleyeceği belirtilmiştir. Ayrıca, kişinin nereden geldiğine değil, becerilerine odaklanan daha adil bir göç kontrolü uygulayacaklarını, Birleşik Krallık'ın çıkarlarına hizmet eden ve işletmelerin ve toplumların ihtiyaçlarını yansıtan bir şekilde, memnuniyetle karşılanmaya devam edecektir şeklinde belirtilmiştir (HM Government, 2018). Bu bağlamda, göç ve serbest dolaşım, yalnızca bir politika meselesi olmamış aynı zamanda kaybedildiği düşünülen egemenliğin sembolü ve Avrupa şüpheciliği kapsamında seçmenlerin endişelerini ortaya koymuştur. Bir sonraki bölümde ele alınacağı üzere ulusal ekonomik pozisyona dair endişeler ve AB'nin ekonomik politikalarına yönelik eleştiriler, referandum sonucunu belirleyen etkili faktörlerden biri olmuştur.

Ekonomik Faktörler

Ekonomik endişeler, hem Birleşik Krallık'ın 1973'te Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) katılmasında hem de 2016'da Avrupa Birliği'nden ayrılma kararında önemli bir rol oynamıştır. 1960'ların başlarında Britanya'nın ekonomik büyümesi, AET altılısıyla karşılaştırıldığında önemli bir sorun görülmesi ve Kıta komşularından özellikle ekonomik açıdan geri kaldığı düşünülünce hükümet fikir değiştirerek onlara katılmaya çalıştı. Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle'ün Avrupa bloğunun liderliğini Fransa'nın elde etmesi hedefi doğrultusunda 1961 ve 1967'de İngiltere'nin üyeliğine iki kez 'Hayır' demişti (Kenealy, 2016). De Gaulle'nin 1969'da istifa etmesi ile yerine gelen Fransa Cumhurbaşkanı Georges Pompidou, İngiltere'nin üyeliğine daha sıcak baktı. 1970'te başlayan müzakereler sonucunda İngiltere 1973 yılında AET'e katıldı. Bu adımla İngiltere, ortak pazara erişim sayesinde ekonomisini canlandırmayı hedefliyordu. Ayrıca hükümet tarafından ideolojik bir Avrupa bütünleşmesi olarak değil, pragmatik bir karar olarak lanse edilmişti. Ancak Birleşik Krallık'ın AB üyeliği boyunca bu üyeliğin ekonomik fayda getirdiğinden çok zarar getirdiğine yönelik Avrupa şüpheciliği hiç azalmamıştır. Arka arkaya gelen hükümetler; üyeliğin ticaret, yatırım ve istihdam açısından avantajlı olduğu yönündeki söylemleri; halkın belirli kesimleri için bu söylemler onları ikna etmemiştir. Avrupa şüphecileri tarafından sıkça kullanılan bu eleştiri, üyeliğin Britanya'ya mali yükler getirdiğini ve ülkenin kendi bağımsız ticaret anlaşmalarını yapmasında engeller yarattığını savunmuşlardı. Bu konu Avro-septik siyasetçiler tarafından büyütülmüştür.

Örneğin Theresa May, 2017 yılında Lancaster House’da yaptığı konuşmada Birleşik Krallık üzerindeki bitmek bilmeyen mali baskılardan dolayı birliğe verilen desteğin büyük ölçüde azaldığını, bu mali katkıların sona ereceğini ve yalnızca ülkesinin kendi iradesiyle katılmak istediği belirli Avrupa programlarına sınırlı katkılarda bulunacağını vurgulamıştır. AB üyeliği boyunca ticaretin GSYİH içindeki payının kayda değer bir artış göstermediğini belirterek Britanya’nın küresel ölçekte daha bağımsız bir ticaret devleti konumuna gelmesi gerektiğini savunmuştur (May, 2017). Ayrıca, Brexit tartışmalarında hem sembolik hem de ekonomik bir gerilim noktası balıkçılık hakları meselesiydi. Avrupa Birliği’nin Ortak Balıkçılık Politikası’nı eleştiren isimlerin başında Nigel Farage geliyordu. Birleşik Krallık’ın en değerli doğal kaynaklarından biri olan kıyı sularının kontrolünü Brüksel’e devrettiğini savunmuştur. Farage, İngiliz karasularında yüzen balıkların %20’sini yakalamamıza verilen izinden dolayı yerel balıkçı topluluklarının ciddi bir zarar görmesine yol açtığını iddia etmiştir (Farage, 2016). Bu söylem, AB üyeliğinin yerel geçim kaynakları üzerinde bağımsız karar alma yönündeki etkisi ile ‘Brexit’ kampanyası söylemini pekiştirmiştir. Brexit savunucusu siyasilerin bu söylemlerinin yanında, aynı zamanda AB üyeliğinin İngiltere’ye önemli maliyetler yüklemişti. 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başlarında dünya ticareti hızla büyümüş; ticaret hacmindeki büyüme, küresel GSYİH büyümesini aşarak ekonomik küreselleşme ani bir artış göstermiştir. 1980-2002 yılları arasında dünya ticaretinin küresel gelir içindeki payı yaklaşık iki katına çıkmıştır. Bu süreçte Birleşik Krallık, 2002 yılı itibarıyla dünya ihracatı içinde üçüncü sırada yer almıştır.

Ancak Birleşik Krallık ihracatının yarısından azı AB-15 ülkelerine gitmiş ve bu dönemde AB ile olan ticaret açığı belirgin bir şekilde artmıştı. Bu gelişmeler, Avrupa şüphesizliği, “EU, Britanya’nın küresel ticaret potansiyelini kısıtlıyor” anlatısıyla daha da öne çıkmaya başlamıştı. Aynı zamanda Birleşik Krallık’ın Dünya Ticaret Örgütü’nde (World Trade Organization - WTO) doğrudan temsil edilmemesi ve ticaret görüşmelerinin AB tarafından sürdürülmesi, ülkenin uluslararası ekonomik arenadaki gücünün azaldığı yönündeki eleştiriler artmıştır (Milne, 2004). Bu nedenle birçok siyasetçi Brexit’i, Birleşik Krallık’ın küresel ticaret sahnesinde kendi çıkarları doğrultusunda hareket etme özgürlüğünü sağlayacağından dolayı bu vizyonu savunmuştur. 2016’daki referanduma yaklaşırken ekonomik faktörler her iki kampanyanın da merkezinde yer aldı; AB’de kalma yanlıları (Remain), ekonomi, istihdam ve fiyatlar gibi konularda AB’den ayrılma yönünde oy kullanmanın risklerinin çok yüksek olduğunu, ekonomik belirsizliği artıracığını, ticaret erişiminin kaybına neden olacağını ve Birleşik Krallık’ın küresel rekabet gücünü uzun vadede zayıflatacağını öne sürmüşlerdi. Öte yandan Ayrılma (Brexit) yanlısı seçmenlerin, mesele ticaret ve ekonomi olduğunda, Birleşik Krallık’ın AB’nin bir parçası olarak kalmaktansa AB dışında yer almanın daha fazla avantajlı olacağını öne sürmüşlerdi. Ancak bu söylem, ayrılma yanlısı seçmenlerin küçük bir çoğunluğunu içeriyordu. İlk belirtilen egemenlik ve göç sorunları seçmenler üzerinde daha çok etkiye sebep olduğu görülmüştü (Ashcroft, 2016). AB’de kalmanın ekonomik felaketi önleyeceği görüşüne karşı, muhaliflerin sorunların çözümü için AB’nin durgun yapısında kalmayı dar görüşlülük ve gerçekçi olmayan bir neden olarak görmüştü (Mauldin, 2016).

Seçmenlerin büyük çoğunluğu için geçerli olan güçlü kimlik duygusunun dışında Birleşik Krallık, AB'ye en az entegre olmuş üye devletlerden biriydi. AB ile olan ticaret hacminin ve doğrudan yabancı yatırım (FDI) payının diğer üye ülkelere kıyasla daha düşük kalmıştır. Bu göstergeler açısından Birleşik Krallık, çoğunlukla son iki ve üç üye devlet arasında kalmasına neden olmuştur (Evans, Carl, & Dennison, 2018). Bu durum, Avrupa şüpheleri tarafından Britanya'nın AB ile olan ilişkilerini tamamen koparma yönündeki taleplere önemli bir gerekçe olarak her zaman öne sürülmüştür. Ekonomik faktörler açısından Brexit sürecinde NHS fon vaadi, kampanyanın en çok ses getiren ekonomik argümanlarından biri olmuştur. Bu vaat, Birleşik Krallık'ın AB'ye ödediği paranın Brexit sonrası Ulusal Sağlık Hizmeti'ne (NHS) aktarılacağı iddiasına dayanıyordu. Theresa May, 2018 yılında Muhafazakar Parti Konferansı'nda paramızı kontrol ettiğimiz sürece NHS'ye daha fazla katkı sağlayacaklarını ve AB'ye aktarılan yüksek miktardaki sterlinin NHS'ye aktarılacağını belirtmişti (May, 2018). Bu argümanın da aynı şekilde kampanya sürecinde ekonomik açıdan seçmenlerin etkilendiği bir söylem olmuştur. 2016 referandumunun ardından yayımlanan resmi belgelerde Birleşik Krallık hükümeti'nde, Birleşik Krallık parasının kontrolünü geri alacağını, mali yüklerden kurtulacağını ve artık NHS'ye de dahil olmak üzere iç önceliklerde değerlendirileceği söylenmiştir. NHS için yüklü miktarda para fonunun ayrılacağını ve ek olarak Kuzey İrlanda, İskoçya ve Galler'e de ek fon sağlanıp aynı faydalardan yararlanacakları ifade edilmiştir (HM Government, 2018).

2016 referandumundan sonraki Brexit sürecine ek olarak Dönemin Başbakan'ı Theresa May, ayrılık kararının Avrupa değerlerinin reddi değil özellikle ticaret alanında ulusal karar alma yetkisinin geri kazanılması yönünde demokratik bir irade olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca bir anlaşmasız ayrılık durumunun yalnızca ticaret değil aynı zamanda güvenlik iş birliğini de zayıflatacağına vurgu yapılmış ve bu nedenle kapsamlı bir Brexit anlaşması konusunda ortak bir yol bulunulması öne çıkmıştır (The Prime Minister, 2017). Tüm bu unsurlar, Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılmasına dair temel ekonomik gerekçeleri oluşturmuştur.

Sonuç

Bu çalışma, Brexit'e yol açan temel siyasi, ekonomik ve sosyal faktörleri incelemek için yola çıktı. 23 Haziran 2016 referandumunda Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma yönünde oy kullanması, AET'e üyeliğinden beri gelen Avrupa şüpheliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Schengen serbest dolaşımına ve Euro para birliğine dahil olmaması bunun net bir şekilde örneklerindendir. Ayrıntılı temek faktörlerinde ilk olarak egemenlik endişeleri ve demokrasi açıklığı algıları, AB'nin ulus-üstü bir kurum olması ve Birleşik Krallık'ın kendi kaderini tayin etme konusunda kısıtlandığı eleştirileri Brexit'e giden yolda en büyük faktör haline geldiği sonucuna varılmıştır. Ek olarak göç ve serbest dolaşım meseleleri, toplumsal düzen ve kimlik kaybı söylemleriyle pekişmesine sebep olmuştur. Orta ve Doğu Avrupa'dan gelen göç akımı seçmenlerin, bunu kültürel tehdit olarak algılamasına ve referandumda ayrılma (Brexit) yönündeki oy oranlarının artmasıyla sonuçlanmıştır.

Son olarak ekonomik faktörler, ticari büyüme eleştirileriyle öne çıkmış, Birleşik Krallık'ın AB tarafından yüksek mali yüklerle karşı karşıya kalması kampanyanın önemli bir yerine oturmasına sebep olmuştur. Ayrıca AB üyeliği sebebiyle UK'nin bağımsız ticaret anlaşmaları gerçekleştirememesi ve küresel ticaret hacminde geride kaldığı algısının güçlü olduğu gözlemlenmiştir. Ayrılma yanlısı siyasilerin ekonomik faktörleri seçmenler üzerinde ve kampanyalarında önemli bir ölçüde kullanmalarına rağmen ekonomik faktörler açısından ayrılma (Brexit) yönünde oy kullanan seçmenlerin oranının özellikle egemenlik kaygısı ve göçmenlik meselelerinden düşük kaldığı sonucuna varılmıştır. Nihayetinde Brexit, sadece AB reddi olarak değil, Birleşik Krallık'ın egemenlik ve demokratik açıdan tarihten gelen Avrupa şüpheciliği, ekonomik kısıtların ve ulusal kendi kaderini tayin etme arzusuyla şekillenmiş bir yeniden siyasi açıdan konumlanma hareketi olarak görülmelidir.

Kaynakça

- Dennison, J., & Geddes, A. (2018). Brexit and the perils of 'Europeanised' migration. *Journal of European public policy*, 25(8), 1137-1153.
- Dominiczak, P. (2013). „Brexit: Theresa May Tells EU that “No Deal is Better than a Bad Deal for Britain””, *The Telegraph*. Retrieved July, 10, 2019.
- Evans, G., Carl, N., & Dennison, J. (2018). Brexit: The Causes and Consequences of the UK's Decision to Leave the EU. *Europe's crises*, 380-404.
- Farage, N. (2016). Brexit: Why Britain Left the European Union.
- Favell, A. (1998) *Philosophies of Integration: Immigration and the Idea of Citizenship in France and Britain*, Basingstoke: Macmillan.
- Favell, A. and Barbulescu, R. (2018) 'Brexit, "immigration" and anti-discrimination', in P. Diamond, P. Nedergaard and Be. Rosamond (eds.), *The Routledge Handbook of the Politics of Brexit*, London: Routledge, forthcoming.
- Fayad, S. *The United Kingdom and the European Union: Analytical Insights into Brexit's Internal and External Impacts*.
- Hofmeister, H. (2010). 'Should I Stay or Should I Go?'—A Critical Analysis of the Right to Withdraw from the EU. *European Law Journal*, 16(5), 589-603.
- HM Government (2018). *EU Exit: Taking Back Control of our Borders, Money and Laws while Protecting our Economy, Security and Union*. Retrieved on the 19th of March 2019 <https://www.gov.uk/government/publications/exiting-the-european-union-publications>.
- Kenealy D., "How Did We Get Here? A Brief History of Britain's Membership of the EU", *European Futures*, University of Edinburgh, 24.05.2016.
- Lord Ashcroft. "How the United Kingdom voted on Thursday.... and why", Lord Ashcroft polls, 24 June 2016 <https://lordashcroftpolls.com/2016/06/how-the-united-kingdom-voted-and-why/>
- Mauldin, Jhon. "3 Reasons Brits voted for Brexit ", *Forbes*, 5 July 2016 <https://www.forbes.com/sites/johnmauldin/2016/07/05/3-reasons-brits-voted-for-brexit/&ved>

May, Theresa. “A Global Britain”, Speech at Lancaster House, 17 January 2017. <https://www.gov.uk/government/speeches/the-governments-negotiating-objectives-for-exiting-the-eu-pm-speech>

May, Theresa. Theresa May's address to delegates at the 2018 Conservative Party Conference in Birmingham October 2018. <https://www.politicshome.com/news/article/read-in-full-theresa-mays-speech-to-the-2018-conservative-party-conference>

Milne, I. (2004a), Backing the Wrong Horse, London: CPS Perspective, centre for policy studies.

Riley, A., & Ghilès, F. (2016). Brexit: Causes and consequences. Notes internationales CIDOB, 159, 1-4.

The Prime Minister, March 29 (2017), https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/604079/Prime_Ministers_letter_to_European_Council_President_Donald_Tusk.pdf (consulted on 1.07.2020).

Wyrozumska, A. (2013). Article 50 Voluntary Withdrawal from the Union. In H. Blanke, S. Mangiameli (Eds.), The Treaty on European Union (TEU): A Commentary. (p. 1385-1418). Berlin, Germany: Springer-Verlag.

FEMİNİST SÖYLEMİN MİLLİYETÇİ SAPMASI: AVRUPA'DA FEMONASYONALİZM, İSLAMOFOBİ VE ZENOFOBİ İLİŞKİSİ

ÖZ

Son yıllarda başta Fransa olmak üzere, Almanya ve İtalya gibi ülkeler, Avrupa siyasetinde kendine bir zemin kazanan yükselen sağ siyasetine, kadın lider ve feminizm temsiliyle yeni bir form kazandırmıştır. Suriye'deki göçmenler için düzenlenen demokratik göçmen politikaları, Avrupa'daki göçmen çoğunluğun karıştığı saldırılar nedeniyle zamanla perspektifini Orta Doğu yönünde yoğunlaştıran göçmen karşıtı politikalara bırakmıştır.

Avrupa siyaseti, ekonomik gelir eşitsizliği, etnik köken, ırk ve cinsiyet gibi olguları göz ardı ederek liberal feminizmi aşırı sağ araçlar haline getirmiştir. Bu durum Avrupa'da cinsiyetçi yaklaşımın yer bulmasıyla, Orta Doğu'daki kadın perspektifinin Doğu-Batı hiyerarşisine önayak olmasına sebep olmuştur. İlk yayılım alanını ABD'deki 11 Eylül saldırılarının ardından Spivak (1988) söylemiyle "White men, saving Brown women from Brown men" [Beyaz adamlar, Doğulu/esmer kadınları, kendi erkeklerinin elinden kurtarıyor] anlayışıyla hareket eden neoliberal feminizmin etkisiyle beraber Orta Doğu'daki kadınlara yönelik oryantalist yaklaşımla ele alan femonasyonalizm, bu durumu liberal feminizm üzerinden medenileştirme gayesini ABD'nin bir savaş meşruiyeti olarak yorumlamıştır. Halen daha günümüz Avrupa siyasetinde özcü ve faydacı yaklaşım feminizmi aşırı sağın ekseninde bir araç haline getirerek feminizmin temel argümanlarına karşı femonasyonalizm adı altında bir kimlik politikası sürdürmeye devam etmektedir. Bu makale terminolojinin isim annesi Sara Farris'in (2017) femonasyonalizmin kavramsal arka planına, özellikle yoğunlaştığı Fransa, İtalya ve Hollanda'daki göçmen kadın ve erkeklere yöneltilen entegrasyon programlarına, iç düzendeki sömürüyü post modern bağlamda çözümlemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Femonasyonalizm, Sara R. Farris, Aşırı Sağ, Postmodernizm, Entegrasyon, Zenofobi

THE NATIONALIST DEVIATION OF FEMINIST DISCOURSE: THE RELATIONSHIP BETWEEN FEMINIST NATIONALISM, ISLAMOPHOBIA, AND XENOPHOBIA IN EUROPE

ABSTRACT

In recent years, countries like France, Germany, and Italy have given new form to the rising right-wing politics that has gained ground in European politics, with the representation of female leaders and feminism. Democratic immigration policies designed for Syrian refugees have gradually given way to anti-immigrant policies, focusing their focus on the Middle East due to attacks involving the majority of immigrants in Europe.

European politics, ignoring economic factors such as income inequality, ethnicity, race, and gender, has transformed liberal feminism into a far-right tool. This has led to the rise of sexist approaches in Europe, leading to the emergence of a women's perspective in the Middle East as a precursor to the East-West hierarchy. Femonationalism, which first spread after the September 11 attacks in the US, under the influence of neoliberal feminism, which operates with the understanding of "White men saving Brown women from the hands of their own men," as Spivak (1988) puts it, has approached women in the Middle East with an orientalist approach. This approach has interpreted this situation as a justification for war by the US, which aims to civilize them through liberal feminism. In contemporary European politics, the essentialist and utilitarian approach has transformed feminism into a tool of the far right, continuing to pursue an identity policy under the guise of femonationalism against the fundamental arguments of feminism. This article aims to analyze the conceptual background of femonationalism by Sara Farris (2017), the originator of the terminology, and the integration programs targeting immigrant women and men in France, Italy, and the Netherlands, particularly in the context of postmodernism.

Keywords: Femonationalism, Sara R. Farris, Far-Right, Postmodernism, Integration, Xenophobia

Giriş

2014'ten beri Avrupa siyasi partileri egemenliğini yükselen sağ ekseninde toplamıştır. Bu durum Avrupa milliyetçilerini sevindirirken aynı zamanda faşizme olan korkuları güçlendirmiş ve 2. Dünya Savaşı atmosferini geri getirme umutlarını bir hayli güçlendirmiştir. Bu partilerin günümüzde dahi odaklarını yoğunlaştırdığı en büyük meselelerden biri İslam meselesidir. İşin kafaları kurcalayan tarafı ise günümüz sağ siyasetinde modern propaganda araçları olarak kadın haklarının gündeme getirilmesi ve hatta islamofobi, zenofobi gibi kültürel dini aidiyetleri ayaklar altına alan bu asimilasyon politikalarını feminizm ayağında meşrulaştırmaktadır. Bu propaganda liberal, Batılı beyaz kadınları hedefine alarak etki alanını artıran bir kimlik politikasına dönüştürmüştür. Amaç; Arap ve renkli ırktan genç Müslüman erkekleri bir tehdit unsuru haline getirmek, onları Müslüman kadınların özgürlük alanına müdahale eden, Müslüman kadınları birer kurban, erkeklerini birer fail, 'medeni' Batı Avrupası'nı da adeta bir kahraman ilan etmektedir. Bu çerçeve görüşün ilk adımları takdir edileceği üzere ABD kanadından gelmektedir. 11 Eylül sonrası neoliberal feminizmin ve Amerikan milliyetçiliğinin önemli Orta Doğu misyonlarından birisi de "Müslüman kadını Müslüman erkeğinin elinden kurtarmak" (Farris, 2017, pp.2-4), daha doğrusu savaş meşruiyeti için geçerli bir sebep aramak olmuştur. Aşırı sağ, emperyalist ve faydacı emellerine ne yazık ki aydınlanmacı, neoliberal feministleri de bünyesine alarak feminist kesişimci çerçeveyi reddeden özcü, faydacı, anti İslam ve anti-göçmen bir postmodern kimlik inşasına gitmiştir.

Sara Farris'in Kavramsal Yapısı

Fransız feminist filozof Elizabeth Badinter, Hollandalı feminist politikacı Ayan Hirsi Ali ve ünlü İtalyan "ara sıra feminist" Oriana Fallaci gibi siyasetçiler Müslüman toplumları cinsiyetçi ilan ederken Batı'yı sahip olduğu cinsiyet politikalarından dolayı "üstün" kıldılar (Farris,2017, p.5). Birçok feminist bürokratin da dahili olduğu bu kimlik politikasına Müslüman kadınlarının kurban konumunda olduklarını kanıtlar nitelikte başörtüsü, burka, peçe gibi değerlere baskıcı bir imaj katarak onları iç siyasetten, sivil hayattan mahrum bırakmaktadır. Bu durum İslam'ı postmodern araçlar içinde yapısöküm ederek cinsiyetçi bir konuma yerleştirmiştir. Bu durum, anti-İslam'ın yanında özgürleştirici söylemler getirmiştir. Bu yüzden Avrupa sivil entegrasyon programları, Farris'in deyişiyle neoliberalizmin bir dönüm noktası olmuştur (Farris, 2017, pp.6-7). Bu programlar kültürel asimilasyonun modern siyasette adeta birer timsali olarak göçmenlerin dili, kültürü ve değerlerini yeniden inşa ederek topluma "medeni" bir vatandaş olarak kazandırmayı amaçlamaktadır. Batı'nın kültürel pratikleri üzerinden kadın haklarını merkeze alarak sunulan bu medeniyet politikaları Müslüman topluluklardaki içkin mizojiniyi, birer tehdit öznesi olan Müslüman erkeklerden ayırtırmayı iddia etmektedir. Bu hususta, Farris kritik bir sorunu ifade etmektedir: Müslüman kadınlara, özellikle istihdam ve refah konusunda artan islamofobi ve göçmen karşıtı duyguların olduğu bir bağlamda neden "kurtarma" teklifleri sunuluyor? Bu soruya kronolojik olarak verilebilecek zaman dilimi 2000'ler Avrupa ve Amerika'sı, özellikle 11 Eylül sonrası dönem bu aşırı sağ ve terör savaşını artıran muhakkak en önemli noktalardan biri olmuştur (Farris, 2017, pp.19-21).

Postmodern bir yapı olarak femonasyonalizm, metinsellik araçlarını anti-İslam, anti-göçmen bir yapı olarak kadın hakları, cinsiyet eşitliği gibi feminist teorisinin temel argümanlarını merkeze alarak ikili bir anlam inşasına gitmiştir.

Post-Modern Çözümleme

"Feminist ve femokrat milliyetçilik" ifadesinin kısaltması olan femo-milliyetçilik, hem milliyetçiler ve neoliberaler tarafından İslam karşıtı aynı zamanda göçmen karşıtı kampanyalarda feminist temaların sömürülmesini hem de belirli feministlerin ve femokratların cinsiyet eşitliği bayrağı altında Müslüman erkeklerin damgalanmasına katılımını ifade eder (Farris,2017, p.3-4). Femokrat kavramı, feminist çağrılar devlet politikalarına uyumlayan bürokratik kadın figürü olarak Farris (2017) tarafından kullanılmıştır. Postmodern bağlamda femonasyonalizm; feminist teori içinde yapısöküm, metinsellik ve çift okuma gibi araçlarla kavram içindeki çelişkileri, istikrarsızlıkları ortaya çıkarmayı amaçlar. Derrida'nın yapısöküm kavramı, anlamın sabitliğine karşı bir meydan okuma olarak tanımlanır ve anlam metin içinde sürekli vurgulanır. (West, n.d.) Femonasyonalist söylem merkezine "özgürleşmiş Batılı kadın" ile "ezilen Müslüman kadın" arasındaki ikiciliği postmodernizmin temel bileşeni "biz vs. onlar" söylemi içinde çerçevelemektedir. Bu çerçeveleme Batı devletine kurtarıcı bir rol atfederken Müslüman erkekleri "doğası gereği" ilkel ve ataerkil olarak konumlandırır. Yapısöküm bu noktada bu ikiciliğin inşasına dikkat çeker ve bu söylemlerin hangi siyasi işlevleri olduğunu gözler önüne serer.

"Özgürleşmiş kadın" Avrupai ulusal üstünlüğün bir temsili iken "ezilen kadın" söylemi asimilasyon meşruiyetinden başka bir görünüme sahip değildir. Yapıbozum buradaki feminist argümanın gerçek özgürleşmekten çok, devlet gücünü ırksal hiyerarşi üzerinden yeniden konumlandırmak ile ilgili olduğuna dikkat çeker. Postmodernizm yapısökümsel bir yöntemle sabit kimlikleri parçalayarak metinlerdeki özcülüğü sorunsallaştırmaktadır (Oliver,2023). Femonasyonalist söylem varlığını çeşitli politika konuşmaları, medya görünürlüğü ve kampanyalardan alarak sözlü veya yazılı birer metin halinde toplamıştır. Metinlerin kendi içlerinde ürettikleri öznel, tarafsız olamayan bir çizgide düzensiz ve yoruma açıktır. Kadını bir kurban olarak İslam'ın ataerkil doğasından kurtarmaya yönelik atılan hükümet adımları, birer söylem içerir ve çoğulcu mücadeleyi savunan kesişimci feminizmin hareket kabiliyetini kısıtlayarak Müslüman ve göçmen kadınların kendi deneyimlerini anlatacak bir platforma erişimine izin vermez. Feminist mücadele, milliyetçiliğin doğrusal bir geçiş arenası haline getirilmektedir ve metinsellik, burada gücün ve otoritenin dil aracıyla işlenmesinin somut bir ifadesidir. Çift okuma, bu yapısöküm dilin ve yeniden inşa edilen ulusalcı söylemlerle birlikte politik metinlerin iki aşamalı bir yorumu niteliğindedir. Derrida'nın birinci okumanın "otoriter" anlamı üretme eğiliminde olduğunu, ikinci okumanın ise bu anlamın yapısını söktüğünü ifade eder (Dennen,2020). Bu çerçevedeki yüzeysel mesaj, ilkin cinsiyet eşitliği ve kadın haklarının ısrarcı bir savunucusu gibi görünürken altında yatan asli yabancı düşmanı, islamofobik ve neoliberal emek sömürsünü gizliden gizliye işlemektedir. Çift okuma aracıyla ikinci bir boyutta, feminist ideallerin milliyetçi ve neoliberal bağlamlarda çarpıcı atıflarla bir anlam bulmuştur.

İlerici ve araçsallaştırılmış liberal feminizm işlevini Avrupa aşırı sağ partilerinin cinsiyet eşitliği altında yürüttüğü zenofobik ve ırkçı politikaların hizmetine tabii tutmuştur. Kadın hakları bu hususta, kültürel üstünlüğün araçları haline gelerek batı toplumlarının faşist politikalarına entegre edilmiştir. Çift okuma, feminizmin milliyetçi ve ırkçı tüm baskı rejimlerinin eleştirisi aynı zamanda feminizmin ulusal ve neoliberal politikalar yolunda meşrulaştırılması arasındaki gerilimi ortaya koyar. Bu durum femonasyonalizmin çelişkisini gözler önüne sererken feminist teori altında eleştirmeyi haklı kılar.

Avrupa'dan Vaka Örnekleri

Femonasyonalizm, en bariz örneklerini görmenin mümkün olduğu Fransa, Almanya, İsveç, İtalya ve Polonya gibi Avrupa ülkelerinde özellikle yükselen sağ partilerin otonomisinde Marine Le Pen başta olmak üzere birçok kadın liderler temsili ve kadın hakları retoriğiyle ile daha "üstü kapalı" bir yabancı karşıtlığı anlatısı inşa etmiştir. Göçmen kaynaklı şikayetler, cinayet haberlerinin de etkisiyle Marine Le Pen'in tabiriyle "bazı mahallelerin Talibanlaştırılması" gibi güçlü söylemleri yabancı düşmanlığını iyice körükler olmuştur (Diette,2022). Bu olaylar, Fransa genelinde göçmenleri kolektif olarak hedefine alan ahlak eksikliği ve yozlaşmış kültürle suçlamayı da beraberinde getirmiş olmaktadır. Fransız sekülerizmi kadını ön planda tutma iddialarını doğunun kültürel simgelerine saldırmakla bulmuştur.2016'da halka açık alanlarda burka giymenin yasaklanması, Cumhuriyetin kadınları özgürleştirdiğinin somut bir kanıtı olarak sunulmuştur.

2019' da ulusal meclis üyelerinden birisinin Burgonya-Franche-Comté Bölge Konseyi'ne düzenlenen bir okul gezisine eşlik eden bir anneden 'Cumhuriyetçi ilkeler adına ve ayrıca İslam diktatörlüğünden kurtulmak için mücadele eden dünyadaki tüm kadınlar adına' peçesini çıkarmasını istemesi, sunulan argümanda peçenin laiklik ve Fransız sekülerizmine, daha da önemlisi kadın haklarına büyük bir tehdit durumu oluşturmakla suçlanmıştır (Diette,2022).Fransız Nememis hareketi, feminist argümanları merkezine alarak kitlesel göçün tehlikeli etkisine karşı bir savunma mekanizması geliştirmekten geri durmamıştır. Peçeye şiddetle karşı çıkan Fransa gibi özcü ülkeler, özellikle kadın göçmenlerin asimilasyon adı altında Avrupa toplumları tarafından entegrasyon sürecinin içine dahil edilmesi, yaşlı nüfusun bir hayli yüksek olduğu ülkeleri için desteklenen bir durumdur. Kadın göçmenlerin hasta-bakım, hemşirelik gibi toplumun hizmete ihtiyaç duyduğu sektörler için de kaçınılmaz bir fırsattır. Bu sebepten erkek göçmenlerin düşman imajında görselleştirilmesi, kadınları onların elinde köle olmaktan kurtarmak söylemlerinin altında yatan sebep bu durumdan bağımsız değildir. Bu noktada peçenin yasaklanması ve asimilasyon süreci, kadının seçim şansını ve varoluşunu yok sayan sözde 'özgürleştirici' eylem kadını patriyarkanın karar mekanizmasının bir kurbanı haline getirmektedir. Almanya'da Milliyetçi Almanya İçin Alternatif (AfD) partisinin bir üyesi olan Nicole Höchst, 2018 sonbaharında Der Spiegel ile yaptığı bir röportajda, Almanya'nın geleceği ve kadınların radikal İslamcılardan ve göçmenlerden korunması konusunda endişeli olduğunu iddia etmiştir (Lang,2020). Partinin geleceğini belirleyen Alice Wiedel gibi isimler artan göçlerin kadınların ve kız çocuklarının korunması gerektiği yönündeki eleştirilerini belirtmiştir.

AfD'nin parti programını kaydırırken göze çarpan ilk şey, cinsiyet politikalarının güçlü bir şekilde beyaz, heteronormatif aile ve demografik hususların korunmasıyla bağlantılı olmasıdır (Lang, 2020). Partinin hetero erkek merkeze aldığı kadını yuva içinde güvenli bir konuma yerleştiren düzeyde hedef alan zararsız politikalar gibi görünse de propaganda mesajını göç karşıtlığı altında vermeyi başarıyla sürdürmektedir. Artan göç oranlarının beraberinde düşük eğitilmiş çocuklar getireceğini ve Alman toplumunu büyük ölçüde yok etmekte kararlı olduğunu öne süren AfD, paralel toplum tehdidine karşı Alman milletini aile temelli politikalara itiyor. Avrupa'daki entegrasyon politikalarında haklara -özellikle kadın haklarına- ortak odaklanma, ulusal ve kültürel farklılıkların azalması ve evrensel liberal değerler etrafında birleşme ile karakterize edilen ulus sonrası bir dönüşümün göstergesidir (Berg, Spehar, 2023). İsveç Vatandaşlık Oryantasyon Programları, göçmen nüfusu için kadın hakları adına 'medenileştirme' dersleri vererek bir şekil devlet feminizmi politikası uygulamaktadır. Hernes'in (1987), devlet tekelindeki feminist politikaları sadece kadın hakları adına atılan zararsız ve iyi niyetli çabalardan öteye gitmediği öne sürülmektedir. Farris, 'toplumsal bütünleşme politikalarının tartışmasız en somut ve sinsi femonasyonalizm biçimi olduğunu' öne sürmeye devam ediyor (ibid.). Göç tartışmalarını cinsiyet eşitliği ve kadın hakları adı altında araçsallaştırmaktadır. Farris bu hususta, entegrasyon programlarının Müslüman erkeklerin feminist ve femokratlar tarafından söylevci boyutta hedef gösterildiğine dikkat çekmektedir (Farris, 2017, s. 4).

Kadın haklarının ve cinsiyet eşitliğinin en açık şekilde temsil eden İsveç'in entegrasyon programlarının temel amacı medeni toplum düzeni gibi görünse de alttan alta modern, gelişmiş 'bizim medeniyetimiz' ve nispeten daha az gelişmiş 'onların medeniyeti' karşılaştırması yapma niyetidir. (Martinsson 2016). Şiddet bağlamında ehilleştirilmesi gereken bir göçmen topluluğunun İsveç entegrasyon politikalarının topluma uyum sağlama adına temel bir gerekçe olduğu öne sürülmüştür (Carlson 2021, s. 205). Avrupa'nın güneyinde de hızını azaltmadan devam eden aşırı sağ siyasetini görmek mümkündür. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana görülmüş en etkili merkez-sağ siyasi parti hükümetinde bir kadın lider olarak Georgia Meloni de femonasyonalizmi devlet politikaları üzerinde etkin bir araç kullanmaktan hiç şüphesiz çekinmemektedir. Aşırı sağın kadın öznesine olan bakışı feminizmden çok daha uzaktır ki kadın liderler parti politikalarında oldukça cinsiyetçi ve geleneksel muhafazakâr cinsiyet eylemleri sürdürmeyi olağan bir görev haline getirmişlerdir. Aşırı sağ partilerin temelde inandıkları şey, cinsiyet dilini bir kadın liderliğinde Müslüman karşıtı bir söylem yaratmak için kullanmaktır (Vitali, 2023). Bu postmodern inşada çelişkili olarak cinsiyetçi eylemlerini Avrupa'da kadın liderliğin cinsiyet eşitliği değerlerine sahiptir vurgusu yapmaktan da geri durmamaktadır. Giorgia Meloni'nin partisi Fratelli d'Italia, kadın haklarını göçmen karşıtı ve zenofobik emeller uğruna araçsallaştırmaktan geri durmamış ve söylemlerini İtalyan kadınının geleceği ile ilişkilendirmiştir. Meloni'nin söylemleri, "sınırın içindeki kadınlar" ve "sınırın dışındaki tehditkâr erkekler" arasında keskin bir ikilik kurar (Vitali, 2023, s. 27). Burada Meloni'nin motivasyonu feminizmden ziyade modern bir feminist anlayışla kadın özgürlüğünü savunmaktır.

Bu modern anlayış, Batı merkezli ve göçmen karşıtı bir olgu içinde şekil almaktadır. Meloni bu hususa sözlerini “Ben bir feminist değilim, hiç olmadım... ama kadınların geleceği için mücadele ettim.” (Vitali, 2023, s. 26) şeklinde vurgulamaktadır. Milliyetçiliği çok boyutlu ele alan femonasyonalizm, Avrupa Birliği’nin misyon ve vizyonunda örtük bir şekilde politika yapıcı olarak yer bulmaya devam etmektedir. Şimdilerin aşırı sağ karmaşık sorunlara basit çözümler getirmeyi bu çok boyutlu yapının içinde bulmuştur. Alttan alta verilmek istenen mesaj gerçek olsun ya da olmasın her türlü tehditten millet olarak uzak durmaktadır. Polonya’da da durum pek sıra dışı değildir. Femonasyonalizm; Polonya’da kadının geleneksel rollere indirgenmesi, erkeğin ulus devleti gerçek veya hayali tehditlerden koruduğu bir tasarı olarak karşımıza çıkmaktadır. Polonya’da iktidardaki Hukuk ve Adalet Partisi (PiS), kadınları önce eş sonra anne olarak tanımlamıştır. Skóra’ya (2020) göre, kadınların bireysel kimliklerini geri plana atıp onları ulusal çıkarlar için biyolojik yeniden üreticiler olarak sınıflandıran bu ilkel yaklaşım, Polonya’daki kadınları doğurganlık, kürtaj ve annelik hakları gibi konularda zor durumda bırakan bir politika ele almaktadır. Kürtaj yasakları ve anneler için çeşitli tedavilere ayrılan kamu fonlarının kaldırılması, kadınların bedenleri üzerinde söz sahibi olmalarını ve ciddi sağlık durumlarını istismar etmektedir (Skóra,2020).

Sonuç

Avrupa’da femonasyonalizm, feminist söylemlerin temel argümanı toplumsal cinsiyet eşitliğini, zamanla ulusal kimliklerin ve Batı dogmalarının korunması için araçsallaştırdığı çok katmanlı bir politik yapıya dönüştürmüştür.

Avrupa’da femonasyonalizmin yükselişi, Avrupa Birliği dahil olmak üzere birçok bürokratik yapı ve yerel yönetimdeki feminist ve femokrat aktörlerin oynadığı büyük rol ile gerçekleştirilmiştir. Bu aktörlerin bilinçli bir şekilde araçsallaştırdığı ve kamuoyu tarafından desteklenen bu yapı; islamofobi, zenofobi ve yabancı düşmanlığından kaynaklanan kültürel üstünlüğün meydana getirdiği kamusal bir kimlik halini almıştır. Sara R. Farris’in (2017) kavramsal forma dönüştürdüğü “femonasyonalizm”, bu kırılgan ve tartışmalı zemine işaret etmektedir. Batı dogmatik yaklaşımı, sınırlar içinde keskinleşen ulusal çıkarların korunması amacı için her yolun mübah olduğuna inanan Avrupalı devletler, kadını merkez alan ve kadın hakları adına yürüttüğü bu politikalarını “ötekiye” karşı politik bir kalkan olarak kullanmaktadır. Bu makale süresince femonasyonalizmin özellikle Avrupa eksenli politikalarını şekillendirmede aldığı rol ve rasyonel bir zemine oturmayan bu oldukça kırılgan yapının feminist eleştirilerin merkezine alan gerilimli ilişkisi incelenmiştir. Fransa’daki burka yasağı, Köln’deki olayların göçmen karşıtı güvenlik politikalarına önayak olması, İsveç’teki entegrasyon programlarının kadın haklarını “Avrupa misyonu” olarak sunuş tarzı ve Polonya’daki kadınları çerçeveyeleyen geleneksel görüş gibi örnekler, femonasyonalizmi farklı biçimlerde işlemektedir (Farris, 2017; Berg & Spehar, 2023; Skóra, 2020). Postmodern bağlamda bu olguları içeriksel, yapısal ve söylemsel derecelerde de çözümlemek mümkün kılınmıştır. Femonasyonalist söylemler yüzeyde her ne kadar feminist ve eşitlikçe görünürse görünsün altta yatan ana söylem yabancı düşmanı, islamofobik ve neoliberal çıkarların bir ifadesidir. “Kurtarılmaya muhtaç müslüman kadın” ve “baskıcı müslüman erkek” söylemleri ile yaratılan ikililik Batı’nın kendisini “medeniyyetin taşıyıcısı, özgürleştirici” olarak inşa etmiştir.

Bu inşa ile de ötekileştirme “medeniyetten uzak kalmış ve baskıcı” bir imajla verilmiştir (Farris,2017).Aynı şekilde İsveç’teki vatandaşlık entegrasyon eğitimlerinde de Batı’nın medeniyet temsili ve bu durumun meşruiyet halini alması, eğitimin teknik bir yapıdan uzak ideolojik bir yönünü vurgulamaktadır (Berg,Spehar,2023). Feminist mücadelenin özgürleştirici niteliğine ket vuran femonasyonalizmin bu sahteci söylemlerine karşı eleştirel yaklaşmadığı bir durumda, feminist söylem kadınların özgürleştirmekten uzaklaşarak zamanla bir devletin, ulusun politika üretiminin geri dönülemez bir aracı olmaktan kurtarılamaz.

Kaynakça

- Berg, L., & Spehar, A. (2023). Gender equality in the name of the state: State feminism or femonationalism in civic orientation for newly arrived migrants in Sweden. *Critical Discourse Studies*, 20(5), 515–533. <https://doi.org/10.1080/17405904.2023.2228933>
- Carlson, M., Spehar, A., & von Brömssen, K. (2021). Gender equality under threat? Exploring the paradoxes of an ethnonationalist political party. *Women's Studies International Forum*, 84, 102437.
- Dennen, D. (2020).Derrida’s Two Kinds of Reading.Medium.Erişim: <https://daviddennen.medium.com/derridas-two-kinds-of-reading-7aa93e4a3c40>
- Diette, M. (2022, 22 Temmuz). French femonationalism, or the development of a national identity through patriarchal order. *Institut du Genre en Géopolitique*. <https://igggeo.org/en/2022/07/22/french-femonationalism-or-the-development-of-a-national-identity-through-patriarchal-order/>
- Farris, S. R. (2017). *In the name of women's rights: The rise of femonationalism*. Duke University Press.
- Hernes H. M. (1987). *Welfare State and Woman Power: Essays in State Feminism*. Oslo: Norwegian University Press.
- Lang, J. (2020, 27 Şubat). The AfD and right-wing (anti-)gender mobilisation in Germany. *Engenderings – LSE Gender Blog*. <https://blogs.lse.ac.uk/gender/2020/02/27/the-afd-and-right-wing-anti-gender-mobilisation-in-germany/>
- Martinsson, L., Griffin, G., & Giritli Nygren, K. (Eds.). (2016). *Challenging the Myth of Gender Equality in Sweden*. Bristol: Policy Press.
- Olivier, B. (2023).The Critical Difference: Deconstruction and Postmodernism.*Journal of Literary Studies*,39(1),120.<https://unisapressjournals.co.za/index.php/jls/article/download/17578/7947/88280>
- Skóra, M. (2020, October 29). Where gender meets nationalism. *Berlin Policy Journal*. <https://berlinpolicyjournal.com/where-gender-meets-nationalism/>

Spivak, G. C. (1988). Can the subaltern speak? In C. Nelson & L. Grossberg (Eds.), *Marxism and the interpretation of culture* (pp. 271–313). University of Illinois Press.

Vitali, L.-O. (2023). The instrumentalisation of gender equality in migration policies: A comparative analysis of femonationalist discourses in France and Germany [Yüksek lisans tezi, European University]. CEU Electronic Dissertations. https://www.etd.ceu.edu/2023/vitali_laurenz-otto.pdf

West, D. (n.d.). Deconstruction. Internet Encyclopedia of Philosophy. Erişim: <https://iep.utm.edu/deconstruction/>

2025 İRAN-İSRAİ L SAVAŞI BAĞLAMINDA ORTADOĞU'NUN ŞEKİLLENMESİ

ÖZ

2025 İsrail-İran savaşı, Orta Doğu'da güç dengelerini değiştiren önemli bir olay oldu. Bu çalışma, her iki ülkenin askeri gücü, planları ve teknolojik becerilerini inceliyor. İsrail'in nükleer silahları ve Batı'daki güçlü dostları sayesinde nasıl bir avantaj elde ettiğini gösteriyor. Öte yandan İran, farklı bir şekilde karşılık vermek için çok sayıda füze ve desteklediği gruplara güvenmektedir.

Ancak İran'ın konvansiyonel askeri gücünün eksikliği ve uluslararası sahnede izole olması, savaşın belirli bir şekilde gelişmesine neden olmuştur. En yıkıcı sonuçlar siviller tarafından hissedildi; çok sayıda ölüm, yerinden edilme, ekonomik zorluklar ve derin duygusal travmalar yaşandı. Makale ayrıca iki olası gelecek senaryosunu da incelemektedir: biri müzakerelerin barışa yol açtığı, diğeri ise çatışmanın tırmanarak bölgeyi daha da böldüğü senaryo. Bu durumda savaş, sadece iki ülkenin savaşı değil, aynı zamanda Orta Doğu'nun gelecekte nasıl görüneceği ile de ilgilidir.

Anahtar Kelimeler: İsrail-İran Savaşı 2025, Ortadoğu, Askeri Denge, Sivil Etkiler, Vekâlet Savaşları, Bölgesel İttifaklar; Güvenlik, Diplomasi

THE SHAPING OF THE MIDDLE EAST IN THE CONTEXT OF THE 2025 IRAN-ISRAEL WAR

ABSTRACT

The 2025 Israel-Iran war became a major event that changed how power works in the Middle East. This study looks at the military strengths, plans, and tech skills of both countries. It shows how Israel has an edge because of its nuclear weapons and strong friends from the West.

On the other hand, Iran depends on a lot of missiles and groups it supports to fight back in a different way. But Iran's lack of good traditional military power and being alone internationally made the war go a certain way. The worst effects were on regular people, with many deaths, people leaving their homes, economic problems, and deep emotional pain. The paper also talks about two possible future paths: one where talks lead to peace, and another where fighting spreads and divides the region more. In this situation, the war is not just about two countries fighting but also about how the Middle East will look in the future.

Keywords: Israel-Iran War 2025, Middle East, Military Balance, Civilian Impact, Proxy Wars, Regional Alliances, Security, Diplomacy

Tarafların Askeri Durumu

2025'te patlak veren İsrail-İran savaşı, iki ülkenin askeri kapasite, strateji ve teknoloji anlayışları açısından çarpıcı farkları gözler önüne serdi. İsrail'in ordusu sayıca İran'a göre daha küçük görünse de, yaklaşık 170.000 aktif görevli ve 400.000 yedek personeliyle oldukça disiplinli, teknolojik açıdan modern ve profesyonel bir yapıya sahip (Bodeen, 2025). Ülkenin kara, hava ve deniz kuvvetleri büyük oranda ABD ve Avrupa menşeli son teknoloji silah sistemleriyle donatılmışken, güçlü bir yerli savunma sanayisi de bu yapıyı destekliyor (Bodeen, 2025). Özellikle İsrail Hava Kuvvetleri, F-35 gibi beşinci nesil savaş uçaklarıyla bölgedeki en gelişmiş hava gücü olarak kabul ediliyor. Uzun yıllardır süren Filistin ve Lübnan merkezli çatışmalar da İsrail ordusuna sahada ciddi bir deneyim kazandırmış durumda (Bodeen, 2025). Savunma cephesinde ise İsrail, çok katmanlı füze savunma sistemleriyle – Iron Dome, Arrow ve David's Sling gibi – her türlü roket ve füze tehdidine karşı kapsamlı bir koruma sağlıyor. Buna rağmen yetkililer, İran'ın yüksek kapasiteli füze saldırılarının tamamını durdurmanın garanti edilemediğini açıkça ifade etmiştir (AP, 2025). İsrail'in en dikkat çekici caydırıcılık unsurlarından biri de, resmi olarak kabul edilmese de sahip olduğu varsayılan nükleer silah kapasitesidir. Bu durum, özellikle İran gibi tehdit algısının yüksek olduğu durumlarda stratejik dengeyi İsrail lehine eğmektedir (AP, 2025). Ayrıca, İsrail'in ABD ile olan yakın ilişkileri – istihbarat paylaşımından gelişmiş savunma desteğine kadar – savaş sürecinde büyük avantaj sağlamıştır (Jabbari, 2025). Abraham Anlaşmaları kapsamında bazı Arap ülkeleriyle geliştirilen ilişkiler de, İsrail'i bölgedeki yalnızlığından çıkararak İran'a karşı örtük bir Arap-İsrail iş birliği ihtimalini gündeme getirmiştir (Kempe, 2025).

İran cephesine bakıldığında, ülkenin askeri gücü nüfusuna ve konvansiyonel ordu büyüklüğüne rağmen niteliksel açıdan bazı eksiklikler taşımaktadır. Yaklaşık 600.000 kişilik düzenli ordunun yanı sıra, 200.000 civarında personeliyle İslam Devrim Muhafızları (IRGC), İran'ın daha stratejik ve asimetrik roller üstlenen koludur (AP, 2025). Özellikle IRGC içindeki Kudüs Gücü, balistik füze operasyonları ve siber savaş gibi alanlarda aktif rol üstlenmektedir. İran, Orta Doğu'nun en geniş balistik füze cephaneliğine sahip olduğunu sık sık vurgulamakta. Gerçekten de savaşın ilk günlerinde İsrail'e yönelik fırlatılan 100'den fazla balistik füze ve silahlı İHA, Tel Aviv ve Hayfa gibi şehirlerde ciddi hasarlara yol açarak İsrail'in hava savunmasını kısmen aşmayı başarmıştır (CFR, 2025; Jabbari, 2025). Ancak hava kuvvetleri açısından İran, büyük oranda Sovyet döneminden kalan veya 1979 öncesi ABD'den temin edilen yaşlı uçaklara dayanıyor; yaklaşık 350 uçaktan oluşan bu filonun teknolojik seviyesi İsrail'e kıyasla belirgin şekilde düşük kalmakta (AP, 2025). Son yıllarda Rusya'dan alınan S-300 sistemleri ve İran'ın kendi geliştirdiği Shahed gibi kamikaze İHA'lar bu açığı kapatmaya çalışsa da yeterlilik düzeyi tartışmalı (AP, 2025). İran'ın dikkat çeken bir başka yetenek alanı ise siber harp. Geçmişte Stuxnet saldırısıyla ciddi zarar gören ülke, sonrasında kendi siber operasyon birimlerini oluşturmuş ve OilRig, Charming Kitten gibi gruplar üzerinden İsrail'in dijital altyapısına saldırılar düzenlemiştir (Radware, 2025). Buna karşın, savaş sürecinde İsrail'in siber yeteneklerinin daha üstün olduğu ortaya çıkmış; İsrail bağlantılı hackerlar İran'ın önemli finans kuruluşlarından birinin veri altyapısını çökertmeyi başarmıştır (Radware, 2025). İran'ın savaş stratejisi büyük ölçüde doğrudan cephe savaşından kaçınarak, vekil güçleri üzerinden “Direniş Ekseni” adlı yapı aracılığıyla İsrail'e baskı kurmak üzerine kuruluydu.

Hizbullah, Hamas, Irak'taki Şii milisler ve Yemen'deki Husiler bu yapının temel aktörleriydi. Ancak 2025'te sahadaki gerçeklik beklentilerin çok ötesinde gelişti. İsrail, savaş başlamadan hemen önce Gazze ve Lübnan'daki İran yanlısı unsurlara yönelik operasyonlarla bu grupları büyük ölçüde etkisizleştirdi (Tlozek & Yazbeck, 2025). Örneğin, Hizbullah'ın güney Lübnan'daki füze rampaları ve silah depoları 2024 sonlarında düzenlenen hava saldırılarıyla tahrip edilmiş ve grup savaş sırasında devreye girememiştir (Tlozek & Yazbeck, 2025). Benzer şekilde, Irak ve Suriye'deki İran yanlısı milisler de aktif bir ikinci cephe açmamıştır. Yalnızca Yemen'deki Husiler, Kızıldeniz üzerinden birkaç füze ve İHA saldırısı gerçekleştirmiş, ancak bunlar daha çok sembolik birer hamle olarak kalmıştır (Tlozek & Yazbeck, 2025). İran'ın büyük güçlerden umduğu destek de beklediği gibi gerçekleşmemiştir. Rusya ve Çin diplomatik olarak Tahran'a yakın durmaya devam etseler de, savaş sahasında İran lehine somut bir adım atmamış; Rus ordusu doğrudan müdahil olmamış ve Çin, ABD ile olan dengeleri riske atmaktan kaçınmıştır (Tlozek & Yazbeck, 2025). Sonuç olarak, savaşın genel seyrini belirleyen temel unsur tarafların askeri yapıları oldu. İsrail; teknolojik üstünlük, iyi eğitilmiş bir ordu, nükleer caydırıcılık kapasitesi ve güçlü müttefik desteğiyle önemli avantajlar elde ederken, İran ise geniş füze envanteri ve vekil ağıyla asimetrik tehdit yaratmaya çalıştı. Ancak doğrudan bir çatışmada İran'ın konvansiyonel zayıflıkları ve uluslararası alanda yalnız kalması, onu ciddi biçimde dezavantajlı konuma sürükledi. Bu durum, savaşın sonucunu belirleyen temel parametrelerden biri haline geldi.

Sivil Kitleler Üzerindeki Etkileri

İsrail ile İran arasında 2025'te patlak veren savaş, sadece askeri cephelerde değil, sivillerin günlük yaşamında da derin ve kalıcı izler bıraktı. Her iki ülkede de can kayıpları yaşandı, yüzlerce insan yaralandı, şehirler hasar gördü. Resmî verilere göre, çatışmaların ilk haftasında İsrail'de en az 24, İran'da ise 224 kişi hayatını kaybetti (CFR, 2025). Bu ölümlerin önemli bir kısmını sivil vatandaşlar oluşturuyordu. İran'dan fırlatılan balistik füzeler, Tel Aviv ve Hayfa gibi yoğun nüfuslu kent merkezlerine isabet etti. Apartmanlar, bir okul ve bir hastane ciddi şekilde zarar gördü (Jabbari, 2025; Tlozek & Yazbeck, 2025). İsrail halkı, uzun süredir ilk kez bu denli yoğun bir füze tehdidiyle karşılaştı. Özellikle büyük şehirlerde sirenlerin gün boyu çalması, patlamaların gece boyunca devam etmesi halkta panik ve travma yarattı. Tel Aviv'de on binlerce kişi günlerce sığınaklarda yaşamak zorunda kaldı. Sağlık sistemine yüzlerce yaralı başvururken, hükümet kritik altyapıyı korumak amacıyla acil durum ilan etti; okullar ve işyerleri geçici olarak kapatıldı (Jabbari, 2025). İran ise savaşın başından itibaren daha yoğun ve yıkıcı bir hava saldırısıyla karşı karşıya kaldı. 13 Haziran'da başlayan İsrail hava harekâtları, ülkenin nükleer tesisleri, askeri üsleri ve iletişim altyapısını hedef aldı (NDTV, 2025). Natanz ve Fordow gibi stratejik öneme sahip nükleer tesislerin bombalanması, ciddi bir nükleer sızıntı riski oluşturduysa da Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı saldırı sonrası ciddi bir radyasyon artışı tespit edilmediğini açıkladı (CFR, 2025). İran'da enerji santralleri, rafineriler ve ulaşım ağlarının da hedef alınması, halkın günlük yaşamını ciddi şekilde sekteye uğrattı. Elektrik kesintileri, akaryakıt sıkıntısı ve ulaşımın durma noktasına gelmesi gibi sorunlar milyonlarca insanı doğrudan etkiledi.

Başta Tahran olmak üzere büyük şehirlerde halk korku içinde ya kırsal alanlara yöneldi ya da komşu ülkelere kaçma girişiminde bulundu. Tahran'ın diplomatik ve varlıklı semtlerinde şehirden tahliye söylentileri yayılınca panik büyüdü; market rafları boşaldı, trafik kilitlendi, hastaneler yaralıları yetiştirmekte zorlandı (Zafar, 2025). İran Sağlık Bakanlığı, ilk beş günde 1.200'den fazla yaralı olduğunu, hastanelerin acil kan ve ilaç ihtiyacı içinde olduğunu açıkladı (Zafar, 2025). Savaşın bir diğer yıkıcı etkisi, göç dalgaları ve yerinden edilmeler oldu. İran'da yüz binlerce insan şehirlerini terk etti. Türkiye, Ermenistan ve Körfez ülkelerine yönelen sınırlı sayıda göç haberlere yansdı. İsrail'de ise bazı ailelerin çocuklarını savaşın ilk günlerinde Avrupa ve ABD'deki akrabalarının yanına göndermeye çalıştığı bildirildi. İran'daki yabancı uyruklu binlerce öğrenci ve işçi de tahliye edildi; örneğin Hindistan, yüzlerce vatandaşını özel uçaklarla ülkeden çıkardı (NDTV, 2025). Toplumsal psikoloji açısından bakıldığında, savaş her iki toplumda da sarsıcı bir etki yarattı. İsrail'de, 2023'teki Gazze savaşıyla başlayan "sürekli kriz" hissi, 2025'te İran'la yaşanan çatışmayla daha da derinleşti. Bu, halk arasında travmaya ve kaygı bozukluklarına yol açtı. Aynı zamanda hükümete yönelik eleştiriler de yükseldi. Savaşın ilerleyen günlerinde, kamuoyunda şu soru yüksek sesle sorulmaya başlandı: "İran'la topyekûn savaşa girmek gerçekten gerekli miydi?" (Parmeter, 2025). İran'da ise zaten yıllardır yaptırımların ve ekonomik zorlukların baskısı altında yaşayan halk için savaş adeta bardağı taşıran son damla oldu. Kimi kesimler rejimi savaşa sürüklemekle suçlarken, kimilerinde ise dış saldırılara karşı millî birlik duygusu öne çıktı. Uzmanlara göre, savaşın kısa vadede "rejimin etrafında toplanma" etkisi yarattığı söylenebilir.

Ancak uzun vadede hem can kayıpları hem ekonomik yıkımın rejimin meşruiyetini aşındırma riski de mevcut (Parmeter, 2025). Ekonomik alanda da siviller ciddi kayıplar yaşadı. İran ve İsrail gibi iki önemli enerji ve ticaret ülkesinin savaşması, dünya enerji piyasasında panik yarattı. Petrol fiyatları ilk haftada %5'ten fazla yükseldi (Jabbari, 2025). İran, zaman zaman Hürmüz Boğazı'nı kapatma tehdidinde bulundu. Bu ihtimalin gerçekleşmesi durumunda dünya petrol arzının beşte biri kesilebilir ve fiyatlar varil başına 100 doların üzerine çıkabilir (Jabbari, 2025). Bölgede akaryakıt sıkıntısı ve fiyat artışları halkın gündelik yaşamını da olumsuz etkiledi. Savaş, İran'ın komşu ülkelere olan ihracatını durdurdu; Türkiye ve Orta Asya ile ticaret neredeyse tamamen kesintiye uğradı. İsrail'de ise ülkenin teknoloji ve finans kalbi sayılan Tel Aviv, füze tehdidi nedeniyle kısa süreliğine durma noktasına geldi. Hava sahasının kapanması uluslararası uçuşları felç etti. Bu durum, iş dünyasını, turizmi ve dış yatırımları doğrudan etkiledi. Her iki ülkede de binlerce işyeri kapandı ya da zarar gördü. İşsizlik ve enflasyon baskısı yükseldi; ekonomik refah ciddi biçimde darbe aldı. Sonuç olarak, İsrail-İran savaşı sivil halk için ağır bir insani krize dönüştü. BM ve uluslararası insan hakları kuruluşları hem İsrail'e hem İran'a çağrılarda bulunarak sivillerin korunmasını, uluslararası hukuka uyulmasını talep etti. İran'ın talebiyle BM Güvenlik Konseyi acil toplansa da büyük güçlerin vetosu nedeniyle ateşkes kararı çıkmadı (Zafar, 2025). Buna karşın Fransa gibi ülkeler, insani yardım koridorları oluşturmak ve temel sağlık desteği ulaştırmak için girişimlerde bulundu. Savaş sona erdiğinde her iki ülkede de geriye sadece yıkılmış şehirler, kaybedilmiş hayatlar ve yıllar sürececek bir iyileşme süreci kalacak.

Olası Senaryolar

2025'teki bu savaş, Ortadoğu'nun gidişatını büyük ölçüde şekillendirecek bir dönüm noktası niteliğinde. Uzmanların ve gözlemcilerin değerlendirmelerine göre önümüzdeki dönemde birkaç temel senaryo ön plana çıkıyor:

• Barış ve Diplomatik Çözüm

En iyimser senaryo, uluslararası çabalarla bir ateşkes sağlanması ve diplomatik bir sürecin başlamasıdır. Umman ve Katar gibi tarafsız aktörler, savaşın ilk günlerinde bu yönde adım atmış, iki tarafı aynı masaya oturtmaya çalışmıştır (Zafar, 2025). Öne çıkan önerilerden biri, İran'ın nükleer faaliyetlerini birkaç yıl süreyle durdurması ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın denetimlerini artırması karşılığında ABD'nin bazı yaptırımları kaldırması şeklindeydi (Zafar, 2025). Fransa Cumhurbaşkanı Macron, G7 Zirvesi'nde yaptığı açıklamada, İran'da rejim değişikliğini hedeflemenin stratejik bir hata olacağı uyarısında bulunarak, diplomasiye dönülmesini önerdi. İran ise müzakerelere başlama şartı olarak İsrail saldırılarının tamamen durdurulmasını talep ediyor ve bu koşul sağlanırsa ABD ile yeniden nükleer görüşmelere açık olduğunu belirtiyor (Jabbari, 2025). Bu senaryonun gerçekleşip gerçekleşmeyeceği büyük ölçüde ABD'nin yaklaşımına bağlı. Trump yönetimi başta oldukça sert açıklamalarda bulunduysa da – örneğin “İran’la barış değil, nükleer tehdidin sonu gerekli” söylemi – uluslararası baskının artması durumunda Washington yönetimi daha uzlaşmacı bir tavır alabilir (Zafar, 2025). Kalıcı bir barışın sağlanması halinde, bölgesel güvenlik mimarisi yeniden şekillenebilir.

Ancak taraflar arasındaki derin güvensizlik nedeniyle böyle bir çözüm kırılgan olacak ve yoğun uluslararası gözetim gerektirecektir.

Vekâlet Savaşlarının Tırmanması

Eğer ateşkes sağlanamaz ya da mevcut geçici barış hali uzun süre korunamazsa, savaşın doğrudan cephelerden çekilip gölgede süren vekâlet çatışmalarına evrilmesi oldukça olası. İran ve İsrail gibi aktörler, doğrudan askeri çarpışmaların siyasi ve ekonomik risklerinden kaçınmak için savaşı üçüncü ülkeler üzerinden sürdürmeyi tercih edebilir. Bu da Orta Doğu'daki kırılganlığı daha karmaşık ve kalıcı bir hale getirebilir. İran, konvansiyonel savaş alanında açık zayıflıklar yaşadktan sonra, elinde kalan en etkili araç olan vekil güçlerini daha agresif şekilde devreye sokabilir. Bu doğrultuda, Lübnan'daki Hizbullah'ın ileride tekrar silahlanarak İsrail'i hedef alması, Irak'taki İran destekli milislerin Amerikan üslerine saldırması ya da Suriye'de İran bağlantılı yerel milislerin yeniden aktive edilmesi gündeme gelebilir. Doğrudan müdahale yerine, İran'ın asimetrik misilleme stratejilerine yönelmesi – örneğin siber saldırılarla İsrail'in kritik altyapısını hedef alması ya da dış ülkelerde İsrail veya müttefiklerine yönelik terör eylemlerine zemin hazırlaması – giderek daha olası senaryolar arasında yer alıyor (Radware, 2025; Parmeter, 2025). Aslında bu tür çatışma modelleri bölgede uzun süredir var. Ancak 2025 savaşının ardından vekâlet savaşlarının kapsamı ve şiddeti yeni bir seviyeye tırmanabilir. Bu senaryonun doğal uzantılarından biri de, zayıflamış ya da kontrolsüz alanların örneğin Suriye'nin bazı bölgeleri radikal gruplar için yeniden bir “üreme alanı” haline gelmesidir. Benzer şekilde Yemen'deki çatışmalar da yeni aktörlerin sahaya inmesiyle daha karmaşık hale gelebilir.

Böyle bir gelişme, doğrudan savaş sona erse bile, bölgede düşük yoğunluklu ama sürekli süren bir güvenlik tehdidi yaratır. Siviller için ise bu, süregiden belirsizlik ve kalıcı güvensizlik anlamına gelir. Uzmanların dikkat çektiği bir başka kritik gelişme de İran rejiminin savaş sonrasında hayatta kalması durumunda nükleer silah programını hızlandırabileceği yönünde. Bu, sadece İran'ın Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'ndan (NPT) çekilmesiyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda yeni bir bölgesel silahlanma yarışının da fitilini ateşleyebilir (Parmeter, 2025). Böyle bir adım, İsrail ve Batılı müttefiklerini daha radikal ve örtülü operasyonlara yöneltebilir. Sonuç olarak, doğrudan cephe savaşı sona erse bile, gerilim şekil değiştirerek bölgede kronikleşebilir.

Bölgesel Bloklaşma ve Yeni İttifaklar

İsrail-İran savaşı, sadece iki ülkenin kaderini değil, tüm Orta Doğu'nun siyasi dengesini etkileyebilecek kadar büyük bir sarsıntı yarattı. Bu çatışma, bölge ülkelerini net tavır almaya zorlayarak yeni bloklaşmalara kapı aralayabilir. Gelişmelerin seyrine göre, iki ana senaryo ön plana çıkıyor:

1. İran Karşısı Bölgesel Blok

İlk senaryoda, İran'a karşı daha koordineli ve açık bir blok oluşması muhtemel. İsrail'in savaşta İran'a karşı sergilediği kararlı ve yıkıcı tavır, uzun süredir Tahran'ın bölgedeki nüfuzundan rahatsız olan Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn gibi Arap ülkelerini daha cesur hamlelere teşvik edebilir. Savaş sırasında bu ülkelerin İran'a yönelik diplomatik eleştirilerini artırması ve daha önceki yakınlaşma çabalarını dondurması bu duruma işaret ediyor (SpecialEurasia, 2025).

Suudi Arabistan her ne kadar savaşın ilk aşamalarında İran'la dayanışma mesajları vermiş olsa da, bu açıklamalar çoğu yorumcu tarafından taktiksel olarak değerlendirildi. İran'ın savaştan zayıflamış şekilde çıkması durumunda, Riyad'ın yeniden İsrail'le yakınlaşması ve ortak düşman algısı etrafında birleşmesi sürpriz olmaz. Bazı uzmanlar, bu yakınlaşmanın daha kurumsal bir yapıya bürünebileceğini, hatta bir tür "Ortadoğu NATO'su" ya da Avrupa Birliği benzeri bölgesel bir entegrasyonun ilk adımlarının atılabileceğini öne sürüyor (Kempe, 2025). Bu sürecin temelleri aslında halihazırda atılmış durumda. İsrail ile Mısır, Ürdün, BAE, Bahreyn ve Fas arasında son yıllarda gelişen gayri resmî iş birliği ağı – ki buna "N7" adı veriliyor – savaş sonrası daha görünür hale geldi. Böyle bir bloklaşma, bölgede İran'ın etkisini sınırlandırmayı amaçlarken, aynı zamanda normalleşme ve ekonomik kalkınma merkezli yeni bir düzenin kurulmasını hedefleyebilir.

2. İsrail ve Batı Karşısı Blok

Diğer senaryoda ise, savaşın İsrail'e yönelik tepkileri artırdığı bir denge ortaya çıkabilir. Özellikle İslam İşbirliği Teşkilatı'na üye ülkeler, kamuoylarının baskısıyla İsrail'i sert şekilde kınarken, İran'la dayanışma mesajları da hızla yükseldi. Suudi Arabistan Veliyaht Prensi'nin İran Cumhurbaşkanı ile görüşerek "İslam dünyası İran'ın yanındadır" mesajı vermesi bu anlamda dikkat çekiciydi (SpecialEurasia, 2025). Pakistan'ın çağrısıyla mezhepsel ayrımları bir kenara bırakan bir tür Müslüman dayanışması havası oluştu. Eğer İran rejimi savaşın yıkıcı etkilerine rağmen ayakta kalmayı başarırsa, Körfez ülkeleriyle geçici bir yakınlaşma dönemi yaşanabilir. Bu durumda, İsrail ve onu destekleyen ABD'ye karşı daha gevşek ama koordineli bir "doğu bloku" oluşabilir.

Böyle bir oluşum, uluslararası platformlarda İsrail'i diplomatik olarak yalnızlaştırmak, Filistin meselesini yeniden öne çıkarmak ve Çin ile Rusya'nın desteğiyle Batı etkisine karşı bir denge kurmak isteyebilir. Ancak bu senaryoda da dikkat çekici bir sınırlama var: Çin ve Rusya, siyasi olarak İran'ın yanında dursalar da doğrudan askeri bir müdahaleye girişmemiştir (Tlozek & Yazbeck, 2025). Dolayısıyla bu ikinci bloklaşma, daha çok diplomasi düzeyinde bir karşı duruş olarak şekillenebilir.

Sonuç Olarak Ortadoğu'nun Geleceğini Şekillendiren Kırılma Noktası

Her iki bloklaşma senaryosu da Ortadoğu'nun geleceğini derinden etkileyebilir. İran karşıtı ittifakın güçlenmesi, bölgede İsrail merkezli yeni bir statüko oluşturabilir. Bu durumda İran'ın nükleer faaliyetleri daha sıkı denetime alınabilir, İran içine kapanırken, İsrail öncülüğünde yeni bir güvenlik düzeni tesis edilebilir. Ancak bu aynı zamanda Filistin meselesinin geri plana itilmesi gibi kritik sonuçlar da doğurabilir (Cook, 2025). Öte yandan, İsrail ve Batı karşıtı blokun güçlenmesi, bölgeyi ABD etkisinden daha uzak bir eksene kaydırabilir. Çin'in ekonomik etkisi büyüyebilirken, Suudi Arabistan gibi ülkeler denge siyasetine yönelebilir. Türkiye gibi önemli bölgesel aktörlerin tavrı da bu denklemde belirleyici olacaktır. Nitekim savaş boyunca Türkiye, İsrail'in Batı desteğiyle hareket ettiğini vurgulayıp, kendi savunmasını güçlendirme kararlılığını dile getirmiştir (SpecialEurasia, 2025). Ankara, NATO üyesi olmasına rağmen, bölgesel politikalarda farklı bir çizgi izlemeye açık bir sinyal vermiştir. Kısacası, 2025'teki İsrail-İran savaşı, Ortadoğu'nun jeopolitik haritasını yeniden çizebilecek bir dönüm noktasıdır.

Diplomatik bir çözüm, tarafların tam olarak kazanmamasını ama daha büyük kayıplardan kaçınmasını sağlayabilir. Ancak barış gerçekleşmezse, bölge daha uzun süreli, daha karmaşık ve derinleşen kamplaşmalarla karşı karşıya kalabilir.

Kaynakça

Associated Press (2025, June 15). How the mltares of Israel and Iran compare. AP News.

Bodeen, C. (2025, June 15). How the mltares of Israel and Iran compare. AP News.

Cook, S. A. (2025). Quoted n Councl on Foregn Relatons, Israel-Iran Attacks Escalate (Daly News Bref, June 17, 2025). CFR.

Councl on Foregn Relatons (2025, June 17). Israel-Iran Attacks Escalate. Daly News Bref. <https://www.cfr.org/artcle/srael- ran-attacks-escalate>

Jabbar, D. (2025, June 15). What options does Iran have n ts conflct aganst Israel? Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2025/6/15/analyss-what-options-does- ran-have- n- ts-conflct-aganst-srael>

Kempe, F. (2025, June 14). Israel's Iran strke provdes a hstorc chance for Mddle East realgnment. Atlantc Councl. <https://www.atlantccouncl.org/content-seres/nflecton-ponts/sraels- ran strke-provdes-a-hstorc-chance-for-mddle-east-realgnment/>

NDTV (2025, June 13). When Mossad walked out of Tehran wth 500 kg of nuclear blueprnts. NDTV World News.

Parmeter, I. (2025, June 18). Israel war aims: destroying Iran's nuke program, regime change. The Conversation. (Republished in Asia Times).

Radware (2025, June 18). Hybrid Warfare Unfolded: Cyberattacks, Hacktivism and Disinformation in the 2025 Israel-Iran War. Radware Threat Advisory Report.

SpecialEurasia (2025, June 17). GCC Response to Israel-Iranian Conflict and the Shifting Middle East Order. SpecialEurasia.com.

Tlozek, E., & Yazbeck, C. (2025, June 19). Its defences are smashed, its allies are quiet. No-one is going to help Iran. ABC News (Australia). <https://www.abc.net.au/news/2025-06-20/iran-allies-china-russia-axe-of-resistance-quiet-israel-attacks/105435730>

Zafar, M. I. (2025, June 17). Israel-Iran Conflict 2025: Latest Developments, Ceasefire Efforts, and Regional Impact. LinkedIn Pulse.

BATI'NIN RUANDA SOYKIRIMI'NA YETERSİZ VE EKSİK MÜDAHALESİ RUANDA SOYKIRIMI

ÖZ

1994 Ruanda soykırımı, insanlık tarihinin en büyük trajedilerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Kurbanların çoğu Tutsi ve Hutu olsa da, yaklaşık 100 gün süren bu soykırımда yüz binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Bu çalışma, bu süreçte küresel güçlerin, Batı ülkelerinin ve uluslararası aktörlerin yetersiz ve kayıtsız tutumunu eleştirel bir bakış açısıyla incelemektedir.

Makale, küresel güçlerin siyasi çıkarlarını ve stratejilerini, Birleşmiş Milletler gibi aktörlerin başarısız girişimlerini, medya, özellikle de Batı medyasının yanıltıcı haberlerini ve elbette uluslararası hukuku hiçe sayan sözde müdahaleleri analiz etmektedir. Sonuç olarak, Ruanda soykırımı, uluslararası toplumun insanlık olarak ortak sorumluluğunu yerine getirmede ne kadar başarısız ve beyhude olduğunu ve daha da kötüsü, bu soykırım karşısında eylemlerinin ne kadar çıkarıcı olduğunu açıkça göstermektedir. Ne yazık ki, bu soykırım, sadece Afrika kıtasının değil, tüm dünyanın geçemediği bir insanlık sınavı olmaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ruanda Soykırımı, Batı'nın Müdahalesi, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Hukuk, Medya ve Kamuoyu, İnsani Müdahale

THE WEST'S INCOMPLETE AND INSUFFICIENT INTERVENTION IN THE RWANDAN GENOCIDE

ABSTRACT

The 1994 Rwandan genocide has gone down in history as one of the greatest tragedies humanity has ever seen. Although most of the victims were Tutsis and Hutus, hundreds of thousands of people were killed during this genocide, which lasted for almost 100 days. This study critically examines the inadequate and indifferent attitude of global powers, Western countries, and international actors during this process.

The article analyzes the political interests and strategies of global powers, the failed initiatives of factors such as the United Nations, the misleading reports of the media—particularly Western media—and, of course, the so-called interventions that disregarded international law. In conclusion, the Rwandan genocide clearly demonstrates how unsuccessful and futile the international community has been in fulfilling its shared responsibility as humanity, and worse still, how self-serving its actions have been in the face of this genocide. Unfortunately, this genocide remains a test of humanity that not only the African continent but the entire world has failed to pass.

Keywords: Rwanda Genocide, Western Intervention, United Nations, International Law, Media and Public Opinion, Humanitarian Intervention

Giriş

1994 yılında Ruanda, modern tarihin en kanlı trajedilerinden biri olan Ruanda soykırımına sahne oldu. Bu, trajediyle dolu tarihi olayların en iyi örneklerinden biriydi. Yaklaşık 100 gün süren bu trajedi sırasında, çok sayıda Tutsi ve ılımlı Hutu (yaklaşık 800.000'den fazla) ne yazık ki bu planlı soykırımda hayatlarını kaybetti (Saylan, 2021: 29). Bu soykırım nasıl bu kadar kısa sürede bu kadar çok sayıda ölümle sonuçlandı? Bu soruyu cevaplamak için, bunu uluslararası toplum ve Batı'nın geç, yetersiz ve gerçekçi olmayan sözde müdahalesine bağlamak yanlış olmaz. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa da dahil olmak üzere çok sayıda Batılı aktör, bu soykırım sırasında iki farklı yol izledi: "ya çıkarlarınızı düşünün ya da kayıtsız kalın" (Zafindranday & Güler, 2012: 60). Bu makale, küresel aktörlerin ve Batı'nın yetersiz ve etkisiz müdahalesini, siyasi çıkarlarını gözetken uluslararası aktörlerin pasifliğini ve medyanın ne kadar etkili olduğunu inceleyecektir.

Batı'nın Sorumluluğu

Ruanda'da etnik bölünme vardır. Bunun ana nedenlerinden biri elbette Batı'nın izlediği sömürge politikasıdır. Belçika, bu süreçte önemli etkisi olan ülkelerden biriydi. Belçika devleti, "üstün ırk" kisvesi altında Tutsileri yüceltmış ve Hutulara sınıf temelli bir baskı uygulamıştır (Sencerman, 2013: 39). Bu etnik bölünme, yıllarca sürecektir bir nefreti ateşlemiştir. Ruanda 1962'de bağımsızlığını kazandı, ancak bu dönemde ortaya çıkan Tutsi-Hutu ayrımı, siyasi istikrarsızlığın ana nedeni olarak varlığını sürdürdü (Gürkan, 2014: 16). Fransa'nın Ruanda üzerindeki baskısı, soykırımdan önce bile açıkça görülüyordu.

Fransa, o dönemde mevcut devlete verdiği siyasi ve askeri destekle, dolaylı olarak Tutsi karşıtı politikaların güçlenmesine katkıda bulundu (Ruanda, Hüseyin Türksn: 110). Esasen Batı, tarihsel sorumluluğunu yerine getirmedi ve aktif politikalar izlemeyerek trajedinin tırmanmasına katkıda bulundu.

Küresel Güçlerin Pasifliği

Ruanda'daki Birleşmiş Milletler barış gücü misyonu UNAMIR, bu soykırım sırasında tamamen başarısız oldu. Bunun en iyi ve en açık örneklerinden biri, Birleşmiş Milletler'e büyük çaplı bir katliamın başlamak üzere olduğu konusunda uyarıda bulunan raporlar gönderen General Romeo Dallaire'dir. Ne yazık ki, Güvenlik Konseyi bu raporları ciddiye almak ve askeri varlığını güçlendirmek yerine, mevcut asker sayısını azaltmayı tercih etti (Grünfeld & Vermeulen, 2009: 225). ABD, müdahale etmek istememesinin nedeni olarak 1993'teki "Black Hawk Down" olayını gösteriyor (Kolodziej, 2000: 127). Avrupa Birliği'ne bakıldığında, her durumda olduğu gibi, tamamen kendi güvenlik çıkarlarına göre hareket ettiği ve müdahaleyi bir öncelik olarak görmediği söylenebilir (Zafindranday & Güler, 2012: 63).

Medya ve Kamuoyunun Yetersizliği

Bu büyük trajedi, Batı kamuoyu tarafından oldukça geç fark edildi. Bunun birçok nedeni olsa da, işaret edebileceğimiz başlıca faktör, medyanın soykırımı gerçekte olanlardan önemli ölçüde farklı bir şekilde tasvir etmesidir. Batı medyası, bu trajediyi uzun bir süre iç savaş veya etnik çatışma olarak nitelendirmiş ve bu da kamuoyunda yanlış bir algıya yol açmıştır (Schimmel, 2011: 1128).

Tyrell (2015: 4), Fransa, İngiltere, ABD ve diğer baskın medya kuruluşlarında, 1994 yılının Nisan ve Temmuz ayları arasında bu soykırımın gerçek boyutu ve dehşetinin gizlendiğini ve uluslararası topluma bu konu hakkında bilgi verilirken ciddi hatalar ve yetersizlikler olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, Batı'dan gelen haberlerin yetersizliği nedeniyle Türk basınının da uzun süre soykırımı yanlış bir perspektiften ele aldığı belirtilmiştir (Fener, 2018: 291). Tüm bu yanlış beyanlar, bir dizi felaketin en başından itibaren önlenmesini imkansız hale getirmiştir.

Siyasi Çıkarlar

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Batı'nın gecikmeli veya yetersiz müdahalesinin arkasında bazen ekonomik, bazen stratejik olmak üzere belirli nedenler vardır. Ruanda, küresel güçlerin ihtiyaç duyduğu önemli doğal kaynaklara veya stratejik konumlara sahip olmadığı için Batı için bir öncelik değildi ve bu insani krizi arka plana itti (Long & Mills, 2008: 393). Fransa, bir süre Kongo üzerindeki hakimiyetini sürdürmek için Habyarimana'yı destekledi. Sonuç olarak, Hutu milisleri güçlendi ve soykırımın durdurulamaz hale gelmesine katkıda bulundu (Sencerman, 2013: 50). Baygöl (2019: 307), Batı'nın Ruanda'ya müdahale etmemesinin daha uygun olduğunu savunarak, küresel güçlerin aslında Ruanda'yı kaderine terk ettiğini iddia etmektedir.

Erken Müdahale

1994'ten önce, Birleşmiş Milletler raporları ve uluslararası istihbarat, küresel bir katliamın yaklaştığına dair açık ve net uyarılar içeriyordu. Ancak, bu açık uyarılar göz ardı edildi ve bunu önlemek için hiçbir çaba gösterilmedi (Stanton, 2009: 9).

Bazı barış gücü operasyonları düzenleyen Birleşmiş Milletler'in, krizi gözlemleyerek sadece pasif bir müdahale rolü üstlendiği söylenebilir. Bu durum, soykırımın kısa sürede beklenenden daha büyük bir yıkıma yol açması için gerekli koşulları yarattı (Pushkina, 2020: 74).

Uluslararası Hukuk

Uluslararası hukuk açısından bakıldığında, Ruanda soykırımı, devletlerin kolektif sorumluluk üstlenip üstlenmemesi gerektiğinin sorgulanması gerektiğinin iyi bir örneği olarak gösterilebilir. Birleşmiş Milletler sözleşmeleri, soykırım durumlarında müdahale ve önlemenin gerekli olduğunu açıkça belirtmesine rağmen, Batı bu kuralı göz ardı etmiştir (Çoban, 2008: 56). Bard (2024: 51), Ruanda'da başlayan ve Darfur'a kadar uzanan bu dönemde Batı'nın "ellerini yıkadığını" ve sorumluluktan uzaklaştığını belirtmektedir. Bu soykırım ayrıntılı olarak incelendiğinde, aslında siyasi ve askeri boyutlarının ötesinde kültürel ve tarihsel bir çöküşün izlerini taşımaktadır. Batı'nın tüm bunlardan ideolojik olarak da sorumlu olduğu tartışılmaz bir gerçektir (Taylor, 2002: 140).

Sonuç

1994 Ruanda soykırımı, çoğu insani krizde olduğu gibi, Batı'nın yeterli tepki veremediğini göstermektedir. Fransa'nın destekleyici tutumu, ABD'nin temkinli yaklaşımı, BM'nin tamamen yetersiz ve eksik müdahalesi ve hatta medyanın yetersizliği, bu soykırımı kaçınılmaz hale getirdi. Ruanda krizi, Batı'nın "insani müdahale" gerektiren durumlarda benimsediği ikiyüzlü politikayı açıkça ortaya koydu (Gürkan, 2014: 22).

Gelecekte benzer insani krizlerin yaşanmasını önlemek için uluslararası toplum, sorumluluklarını birlik içinde yerine getirmeli, önceden gönderilen veya alınan uyarıları dikkatle takip etmeli ve bunları derhal uygulamalı ve en önemlisi, kendi çıkarlarından çok insan hayatının söz konusu olduğu durumlara öncelik vermelidir. Bu soykırım, bu büyük trajedi, sadece Afrika'nın değil, tüm dünyanın insanlık dersinde başarısız olduğu üzücü bir gerçektir.

Kaynakça

Bard, A. (2024). Washing Hands of Responsibility: The Western Amnesia from Rwanda to Darfur. *Michigan Journal of Political Science*, 1001, 48.

Baygöl, S. KENDİ KADERİNE TERK EDİLEN RUANDA ÖZELİNDE, İÇ SAVAŞ VE SOYKIRIM DEĞERLENDİRMESİ. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 7(15), 304-320.

Çoban, E. (2008). Uluslararası hukukta soykırım suçu ve suça zemin hazırlayan toplumsal yapılar: Ruanda örneği. *Uluslararası İlişkiler/International Relations*, 47-72.

Fener, H. S. (2018). Ruanda Soykırımı'nın Türk Basınında Ele Alınış Biçimi. *Bildiriler Kitabı-II*, 289-306.

Grünfeld, F., & Vermeulen, W. (2009). Failures to prevent genocide in Rwanda (1994), Srebrenica (1995), and Darfur (since 2003). *Genocide Studies and Prevention*, 4(2), 221-237.

Gürkan, H. (2014). Modernleşme Sürecinde Afrika'nın İki Büyük Krizi: Ruanda ve Darfur Meseleleri Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9, 4.

Kolodziej, E. A. (2000). The Great powers and genocide: lessons from Rwanda. *Pacific Review: Peace, security & global change*, 12(2), 121-145.

Long, B. S., & Mills, A. J. (2008). Globalization, postcolonial theory, and organizational analysis: Lessons from the Rwanda genocide. *Critical perspectives on international business*, 4(4), 389-409.

Pushkina, D. B. (2020). Successes and Failures of United Nations Peace Operations. *Вестник Санкт.*

Ruanda, Y. FRANSA'NIN ZEMİN HAZIRLADIĞI RUANDA SOYKIRIMI. *Hüseyin TÜRKAN*, 107.

Saylan, A. (2021). SOYKIRIMA GİDEN BİR İÇ SAVAŞ: RUANDA. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 29-48.

Schimmel, N. (2011). An invisible genocide: how the Western media failed to report the 1994 Rwandan genocide of the Tutsi and why. *The International Journal of Human Rights*, 15(7), 1125-1135.

Sencer, Ö. (2013). Batılı Kolonyel Güçlerin 1994 Ruanda Soykırımına Etkisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 9(18), 35-75.

Stanton, G. H. (2009). The Rwandan genocide: Why early warning failed. *Journal of African Conflicts and Peace Studies*, 1(2), 6-25.

Taylor, C. C. (2002). The cultural face of terror in the Rwandan genocide of 1994. *Annihilating difference: The anthropology of genocide*, 137, 169.

Tyrrell, C. (2015). The Rwandan Genocide and Western Media: French, British, and American Press Coverage of the Genocide between April and July of 1994.

Tüzgen, N. (2021). Yükselen Güçlerin Müdahalelere Bakışını Düzen-Adalet Ekseninde Anlamak: BRICS Ülkelerinin İnsani Krizlere Yönelik Dış Politikaları (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).

Zafindranday, A., & GÜLER, E. Z. (2012). Avrupa Birliği'nin Büyük Göller Bölgesindeki İnsancıl Müdahalesi 1990'dan Günümüze. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

KENDİNİ ARAYAN ADAM: YAHYA KEMAL

ÖZ

Yahya Kemal kendi döneminde şahsına münhasır bir kişiliktir. Onda iki zıt özelliğin beraber bulunması diğer kişilerden kendini uzaklaştırır. Yahya Kemal hem modernist yanı olan hem de geleneklerine bağlı olan bir kişi olması onun Türk modernleşmesine farklı bir pencereyle bakmasını sağlar.

Türk modernleşmesine farklı bakmasının bir diğer sebebi de Paris'te gördüğü eğitimidir. Paris'te Türk tarihi üzerine okumalar yapması yeni bir milliyetçilik anlayışı geliştirmesini sağlar ki bu anlayış Yahya Kemal'in Anadolu'ya, Mektepten Memlekete, fikren dönmesini sağlar. Bu fikri dönüşte Yahya Kemal'in geçmişini tanımaya çalışmasında iki konu dikkati çeker. Birincisi toplumunu tanımaya çalışması ki bu yüzden kültürel manada da olsa İslami bir yanı vardır denebilir. İkincisi ise toplumundan hareketle kendini tanımaya çalışmasıdır. Kısacası, Yahya Kemal kendini bulmak için toplumunun değerlerini anlamaya ve saygı duymaya çalışan biridir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Türk modernleşmesi, Türk müziği.

A MAN IN SEARCH OF HIMSELF: YAHYA KEMAL

ABSTRACT

Yahya Kemal was a unique personality in his own time. The coexistence of two contrasting characteristics set him apart from others. Yahya Kemal was both a modernist and a traditionalist, which allowed him to view Turkish modernisation from a different perspective.

Another reason for his different view of Turkish modernisation was his education in Paris. His studies on Turkish history in Paris led him to develop a new understanding of nationalism, which in turn led Yahya Kemal to return to Anatolia, from school to his homeland, in his mind. In this intellectual shift, two aspects of Yahya Kemal's efforts to understand his past stand out. The first is his attempt to understand his society, which can be said to have an Islamic aspect, even if only in a cultural sense. The second is his attempt to understand himself through his society. In short, Yahya Kemal is someone who seeks to understand and respect the values of his society in order to find himself.

Keywords: Anatolia, Turkish modernisation, Turkish music.

Giriş

Yahya Kemal, 1884'te Osmanlı'nın Balkan şehirlerinden Üsküp'te doğar. Şair olan Yahya Kemal'in asıl adı Ahmed Agah'tır. Annesi Nakiye Hanım, babası İbrahim Naci Bey'dir. Aile şeceresi hem anne hem de baba tarafından 3. Mustafa dönemi Rumeli sancak beylerinden Şehsuvar Paşa'ya kadar uzanır. Soyadı Şehsuvar'ın Türkçeleşmiş halidir (Okay, 1992). Ahmed Agah ve ailesi 1895 yılında Selanik'e gider, bu gidiş annesini çok üzer ve 1897 yılında vefat eder. Annesinin ölümünü, babasının Selanik'e gidilmesi için baskı yapmasına bağlayan Ahmed Agah, babasına ölene dek mesafeli durmuştur (Ayvazoğlu, 2020, s. 221). Hem babasına kızgınlığı hem de Galatasaray Sultanisine kayıt yaptırmak için 1902'de İstanbul'a gider ancak kayıt yaptıramaz ve Abdülhamid'in gençler üzerindeki baskısının da etkisiyle 1903 yılında, henüz 19 yaşındayken Paris'e kaçar. Paris'te Fransızca'yı çok iyi öğrenir ve şairlerle, düşünürlerle tanışır. Bu düşünürler Yahya Kemal'in düşünce dünyasını oldukça etkiler. 1912'de İstanbul'a geri döner. Öğretmenlik, milletvekilliği, büyükelçilik gibi birçok görevde bulunur. 1958 yılında "Aziz İstanbul" unda vefat eder, mezarı Rumelihisarı'ndadır. Ne yazık ki hiçbir eserini toplu bir matbu olarak görememiştir (Ayvazoğlu, 2020). En önemli eserleri: Kendi Gök Kubbemiz, Aziz İstanbul, Eğil Dağlar. Paris, o dönemde, Türk aydınları için cazibe noktasıdır ve biz bu durumu Hoca Tahsin Efendi'nin şu sözüyle iyi bir şekilde kavrayabiliriz "Aleme gelmiş sayılmaz gitmeyenler Paris'e", Yahya Kemal de bu fikirlere sahip olmuş ve 1903'te Paris'e kaçmıştır Ayvazoğlu, 2020, s.385). Paris'te hiçbir okuldan mezun olamasa da hem şairlerle hem de düşünürlerle hayli bir vakit geçirmesi Yahya Kemal'i fikri açıdan geliştirmiş ve değiştirmiştir.

"Paris'te geçen dokuz yıl zarfında önce sosyalist, sonra Turancı olur. Burada durmaz; peşi sıra bir de Albert Sorel'den, Maurras'nın Action François çizgisinden etkilenen yeni bir tür milliyetçiliğe uzanır." (Aksakal, n.d. s. 115). Ve bu yeni milliyetçiliğinin diğer bir temelini de Camille Jullian'ın şu sözleri oluşturur: "Fransız milletini, bin yılda Fransız toprağı yarattı." (Ayvazoğlu, 2020, s. 252) artık Yahya Kemal için Malazgirt savaşı artık "Kıbletarih" olur. Tabii ki Yahya Kemal'in Nev-Yunani dönemi gözden geçirilmesi gereken bir dönemdir ama bu konu önceliğimiz olmadığı için değinilmeyecektir.

Yahya Kemal İstanbul'da

Yahya Kemal birçok Türk münevveri gibi 1909'da yani Abdülhamid'in hali olduğunda değil de 1912'de İstanbul'a gelmesi hem ilginç hem de dikkat edilmesi gereken noktalardan biridir. "Kafam vatan aşkıyla sarhoştı. Yalnız memlekete dönmeyi hiç arzu etmezdim. Bazı geceler rüyada kendimi İstanbul'da görür, sonra sabahleyin gözlerimi açıp da Paris'te olduğumu hissedince çocuk gibi sevinirdim. Bir derdim vardı: Vatan. Bir arzum vardı: Ömrümü Paris'te geçirmek! Bütün vatanperver genç Türkler de benim halet-i ruhiyemdeydiler." (Eğil Dağlar sayfa 222). Hatta Yahya Kemal'in "bütün bütün dönüş niyetinde olmadığı, İstanbul'da bir süre Paris'e dönüş hayaliyle yaşadığı biliniyor." (Ayvazoğlu, 2020, s. 387). Yani Yahya Kemal zoraki İstanbul'a geri dönmüştür, diyebiliriz. Yahya Kemal'in arkadaşları onu İstanbul'da kalması için Tanburi Cemil Bey'in geldiği bir eve (Şevket Bey'in evinde) götürürler.

Tanburi Cemil Bey musikiye başlar ve Yahya Kemal için “O zaman karşımda altından bir kapı açıldı. Memleketime bu kapıdan girdim!” (Ayvazoğlu, 2020, s. 98). Biz bunu şiirlerinde çok net bir şekilde görebiliriz (Kar Musikileri):

“Zihnim bu şehirden, bu devirden çok uzakta,
Tanburi Cemil Bey çalıyor eski plakta.
Birdenbire mes’udum işitmek hevesiyle,
Gönlüm dolu İstanbul’un en özlü sesiyle. “

Belki de Tanburi Cemil Bey’in musikisi Yahya Kemal’i çocukluğuna, Üsküp’e götürüp annesiyle yaşadığı güzel zamanları hatırlatır. Yahya Kemal’in “Memlekete Dönüş” yolculuğunun bir diğer önemli noktası da annesinin yattığı yerin kaderini İstanbul’un da yaşayabileceği korkusudur. Annesinin mezarı Üsküp’tedir ve Birinci Balkan Harbi’nde Osmanlı’nın elinden çıkmıştır, kısacası Gayrimüslimlerin eline geçmiştir. Yahya Kemal’in “Memlekete Dönüş” yolculuğunun üçüncü sebebi de Camille Julian’ın sözleridir:” Fransız milletini, bin yılda Fransız toprağı yarattı.”. Kısacası, Yahya Kemal “Mektepten Memlekete” dönmek için Türk Musikisi, Fransa’da başladığı Türk tarih okumaları ve anne figürü önemlidir. Üç dönüm noktasından sonra dünya görüşü değişir ve memleketi anlamaya başlar, İstanbul’u tanımak için seyahat etmeye başlar. Bu seyahatler sayesinde haberlerde yayınlanan bazı metinler yazar. Örneğin “Bir Rüyada Gördüğümüz Eyüp” ve “Ezansız Semtler”. Yahya Kemal’in İslam’a ve Türk’e bakışını anlamak için çok önemlidir. “... Müslümanlar, Müslüman topraklarında doğdular. Ezanları dinlediler... Türk oldular.” (Beyatlı, 2023, s. 120).

Yahya Kemal, 1922 yılında “Bir Rüyada Gördüğümüz Eyüp” makalesi ile Babanzade Ahmet Naim ile söz düellosuna girer. Babanzade ile Yahya Kemal Darülfünun’da hocalardır. Çok dindar olan ve Yahya Kemal’in saygı duyduğu Babanzade, Yahya Kemal’in metninin Abdullah Cevdet gibi bir ateistten daha çok İslam’a zarar verdiğini düşünür ve İslamiyet’i efsane olarak gösterdiği için karşı çıkar. Yahya Kemal’de milletlerin dinlerini kendi mizaçlarına uygun olarak benimsediği söyleyerek Babanzade’ye karşı çıkar. Ancak 13 yıl sonra Babanzade Yahya Kemal’i görür ve geçmişini konuşurlar. Babanzade “... Sana bu yüzden ne kadar haksızlık ettiğime, o yazıların bir şair fantezisi olmayıp hakikaten manevi birer ufuk olduklarına kaail oldum. İşte bu yüzden seni o vakit gücendirdiğime yandım ve bir daha görürsem istifa-yı kusur etmeyi nezrettim.” (Beyatlı, 2022, s. 49-54).

Yahya Kemal’in aslında dindar olmamasına rağmen İslam’ı bir kültürel birleştirici olarak görmesi önemlidir. Hatta “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın tereddütle Yahya Kemal için bir çeşit deizme yakın gördüğü söylenmiştir.” (Ayvazoğlu, 2020, s. 123). Lakin, İslam’ı kültürünün bir parçası olarak görmesi de inkılaplara karşı olumsuz tavır almasına sebep olur. Özellikle, Atatürk’ü çok sevmesi ve saygı duymasına rağmen -ki Atatürk’ü “milli timsal” olarak görür- Atatürk’ün yaptığı reformların hızlı olmasına karşıdır. Hatta bir ziyafette Atatürk’ün en büyük inkılabını din üzerinde yapılacağını duyunca, Yahya Kemal “Aman paşam inkılapları yaparken Türk milletinin Müslüman olduğunu gözden ırak tutmamak lazımdır!” demiştir. İnkılapların devamı üzerine Yahya Kemal sessizliğe bürünür. Hatta Atatürk harf inkılabı için Yahya Kemal’e ne düşündüğünü sorar:” Aman paşam, koskoca Türk kütüphanesi, Türk kültürü ne olacak?” dediğini Afet İnan’dan naklen iddia edilmiştir.

Beşir Ayvazoğlu, Yahya Kemal'in inkılaplara aslında karşı olmadığını ama bazı inkıpların aceleye getirildiğini düşündüğünü söyler. Yahya Kemal'in Atatürk döneminde çok az sayıda eser vermesi de aslında suskunluğuna döndüğünü gösterir (Ayvazoğlu, 2020, s. 42-45).

Sonuç Yerine

Yahya Kemal, bu memleketin iki manevi temelini olduğunu söyler, onlar da Fatih'in Ayasofya'da okuttuğu ezan ve Selim'in Hırka-i Saadet önünde okuttuğu Kur'andır. Kurtuluş savaşında savaşanlar bu iki güzel şey için çarpıştınız. Bu yazıyı Tevhid-i Efkar'ın 30 Mart 1922'de yayınlar. (Beyatlı, 2023, s. 111-116) Bunun gibi diğer yazılarında da dini bir muhtevanın izlerini görebiliyoruz ama yukarıda da değinildiği gibi pek dindar olmadığını hatta belki de toplumuyla barışabilmesi için dini sahiplendiğini düşünebiliriz. Atik-Valde'den İnen Sokakta şiirinde de çok net gözükür:

“Tenha sokakta kaldım oruçsuz ve neş'esiz.
Yurdun bu iftarından uzak kalmanın gamı
Hadsiz yaşattı ruhuma bir gurbet akşamı.
Bir tek düşünce oldu teselli bu derdime:
Az çok ferahladım ve dedim kendi kendime:
“Onlardan ayrılış bana her an üzüntüdür;
Madem ki böyle duygularım kaldı, çok şükür.”

Ziya Gökalp'e cevabı da Yahya Kemal'in fikir görüşünü belli eder cinstedir:

‘Ne harabi, ne harabatiyim
Kökü mazide olan atiyim’

Yahya Kemal kökenini arayan birisidir, soyadının kaynağı da onun bir göstergesidir, kökünü bulabilmek için de toplumuyla ve toplumunu oluşturan unsurları anlamaya çalışan ve onlarla beraber olmaya çalışan biridir. Yukarıda değinildiği gibi “Ezansız Semtler” yazısında hepimizin çok iyi bildiği bayram namazı olayını anlatır ve şunları ekler “Namazdan çıkarken kapıda ayandan Reşid Akif Paşa durdu, bayramlaşmayı unutarak elimi tuttu: ‘Bu bayram namazında iki defa mesudum, hamdolsun sizlerden birini kendi başına camiye gelmiş gördüm!’” (Beyatlı, 2023, s. 123). Aslında Yahya Kemal, namazla çok ilgisi olmasa da ki o yazıda da şunları da ekliyor:” Biz ki minareler ve ağaçlar arasında ezan seslerini işiterek büyüdük... Biz böyle bir sabah namazında anne millete tekrar dönebiliriz. Fakat minaresiz ve ezansız semtlerde doğan, Frenk terbiyesiyle yetişen Türk çocukları dönecekleri yeri hatırlamayacaklar!” (Beyatlı, 2023, s. 123). Bu sözler Yahya Kemal'i ve onu dönemini çok iyi anlatan sözlerdir çünkü hem dinin toplum hayatı için önemini anlatırken hem de üst tabakanın dini konulardan koptuğunu da belli eder. Yahya Kemal aslında muhafazakardır ama onun muhâfazakârâne duruşu şimdiki anlayışımızdaki muhafazakarlıktan oldukça farklıdır. Şimdiki anlayışımızda muhafazakarlık dindarlık veya inançlı kimselere yakıştırılan bir kavram da olsa -ki haklılık payı doğası gereği olabilir- muhafazakarlıkta geleneğe de önem verilmesinden dolayı sadece dindar veya inançlı kişiler için kullanılması yanlış olur. (Cevizci, 2023, s. 309) Yahya Kemal de geleneklere verdiği önem sebebiyle muhafazakardır ama gelenekçi diye anılmamasının sebebi salt bir gelenekçilikten ziyade modernliği de kendinde barındırmasıdır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ifadesiyle “Yerlici Modern”dir, bunu şiire getirdiği yenilikten yaşayış ve dünyayı kavrayış tarzıyla anlayabiliriz. Yahya Kemal aslında Türk reformunun muhafazakarlık kısmında kalan kendi şahsına münhasır bir kişidir. Yahya Kemal, yukarıda değinildiği gibi kendini arayan ve kendini bulabilmek için toplumunun önem verdiği değerlere önem verip anlamaya çalışan modern bir muhafazakardır. Ve onun önemli bir yere sahip olmasının sebebi de Türkiye ve Osmanlı'nın kültürünü bağlamaya çalışan birisi olmasıdır.

Kaynakça

Aksakal, H. (n.d.). “BAŞKA BİR TEPE DEN” BAKINCA: YAHYA KEMAL’İN MUHAFAZAKÂR DÜNYADAKİ İTİBARI ÜZERİNE. SOSYOLOGCA. ss.115
<https://sosyologca.org/files/sosyologca/11-12-10.pdf>

Ayvazoğlu, B. (2020). Yahya Kemal ‘Eve Dönen Adam’ (4. Basım). İstanbul: Kapı Yayınları.

Beyatlı, Y. K. (2022). Siyasi ve Edebi Portreler (8. Basım). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Beyatlı, Y. K. (2023). Aziz İstanbul (24. Basım). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Cevizci, A. (2023). Felsefe Sözlüğü (9. Basım). İstanbul: SAY Yayınları. ss.309

Okay, M. O. (1992). "BEYATLI, Yahya Kemal", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/beyatli-yahya-kemal>

TEŞEKKÜR NOTU

Bu çalışmanın oluşum sürecinde bizlere yol gösteren, akademik bakış açımızı geliştirmemize katkı sunan ve desteğini her zaman hissettiren Dr. Ömer Naim Küçük hocamıza teşekkür ederiz.
Kendisinin rehberliği, bu derginin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.